ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਨਾਲ਼ ਲਿਖੀ

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਅਮਰ ਕਹਾਣੀ

ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

ਭੂਮਿਕਾ

18 ਅਗਸਤ 1871 ਨੂੰ ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਇਸ ਜ਼ੁਰਅੱਤ ਭਰਪੂਰ ਕਾਰਨਾਮੇ ਨਾਲ ਫਰਾਂਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਦਹਿਲ ਉੱਠੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਰਾਜ ਦਾ ਗਲ਼ ਘੁੱਟਣ ਲਈ ਅੱਡੀ ਚੋਟੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਖਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਖ਼ੂਨ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਵੇਂ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਸਿਰਫ਼ 72 ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮਾਡਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਲੁੱਟ-ਦਾਬੇ, ਭੇਦਭਾਵ, ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਸਮਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਕੋਰੀ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਹਾਰ ਨੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਕੀਮਤੀ ਸਬਕ ਸਿਖਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬਕਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਸਾਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਦੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਗੇੜ ਵਿਚ, ਨਵੇਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਰਾਹ ਨੂੰ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਮਸ਼ਾਲ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ।

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਕੀ ਸੀ ? ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਕੀ ਹਨ ? ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਆਮ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਬਾਦੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਇਸ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਯਤਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਲੇਖ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਖਬਾਰ 'ਨਵੇਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਬੁਲਾਰਾ-**ਬਿਗੁਲ**' ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਪਰਚੇ **'ਦਾਇਤਵਬੋਧ'** ਵਿਚੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉਪਯੋਗੀ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗੀ।

-ਸੰਪਾਦਕ ਬਿਗੁਲ

ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਨਾਲ ਲਿਖੀ

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਅਮਰ ਕਹਾਣੀ

ਉਂਝ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਸਬਕ ਲੈਣ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨੇ ਫਰੋਲਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਹਾਰ ਅਤੇ ਖੜੋਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਤਾਕਤ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਲੋਕਾਈ ’ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਇਨਕਲਾਬ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ’ਤੇ ਅਸਫਲ ਵੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ-ਮੌਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਅਗਲੇ ਰਾਊਂਡ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਸ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ।

ਅੱਜ ਤੋਂ 134 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, 18 ਮਾਰਚ, 1871 ਨੂੰ ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਕਿਰਤੀ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਜਾਂਬਾਜ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਚਲਦੀ ਚੱਕੀ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਕੇ ਚਕਨਾਚੂਰ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ 72 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮਾਡਲ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਭੇਦਭਾਵ, ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਲੁੱਟ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ, 1917 ਦੇ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਇਸ ਕੜੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਦਾਇਆ।

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਮਗਰੋਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰਾਂ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ।

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਕਾਮਯਾਬ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਘਰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਅਨੁਭਵ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣਾ ਭੁੱਲ ਗਏ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਪੂਰਾ ‘ਬੁੱਢਾ ਯੂਰਪ’ ਇੱਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਰਕਸ ਨੇ

ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਜਾਂਬਾਜ਼ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਲੈੱਸ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਾਰਟੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੀ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦਾ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੱਤ੍ਹਾ ਦਾ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜ਼ਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਉਦਾਹਰਣ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਮਹਾਨ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਜ਼ਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਬਿਹਤਰ ਰਹੇਗਾ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਤੇਜ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਉਦਯੋਗਿਕ ਇਨਕਲਾਬ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਕਦਮ ਪੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਥੇਬੰਦ ਉਦਯੋਗਿਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਚੇਤਨਾ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਬ੍ਰਿਟੇਨ, ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਪਣੀ ਲੁੱਟ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਥੇਬੰਦ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗੇ ਸਨ।

ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਸਨ ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤਰੱਕੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਜਦੋਂ **ਮਾਰਕਸਵਾਦ** ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀ 'ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ' ਦੇ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ 1848 ਵਿੱਚ **ਮਾਰਕਸ** ਅਤੇ **ਏਂਗਲਜ਼** ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰਚਨਾ **'ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ'** ਲਿਖੀ। 1865 ਵਿੱਚ 'ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਵਰਕਿੰਗਮੇਨਜ਼ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ' (ਪਹਿਲੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ) ਦਾ ਗਠਨ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਪੂਰੇ ਯੂਰਪ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਜਬਰਦਸਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। 1868 ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਅਮਰ ਰਚਨਾ 'ਪੂੰਜੀ' ਦੇ ਛਪਣ ਤੱਕ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਦੇ ਵਿਚਾਰ (ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮਾਜਵਾਦ) ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਸਾਰੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸਮਾਜਵਾਦੀ, ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਅਤੇ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਘਾਤਕ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਝਲਣਾ ਪਿਆ।

ਜੁਲਾਈ 1870 ਵਿੱਚ ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੀਆ ਵਿਚਾਲੇ ਜੰਗ ਛਿੜ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਹਾਕਮ ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਅੰਦਰ ਖਾਤੇ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। 'ਲਹੂ ਅਤੇ ਲੋਹੇ' ਦੇ ਜ਼ੋਰ 'ਤੇ ਜਰਮਨੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਰਨ 'ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਬਿਸਮਾਰਕ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਖਾਨਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਸੈਨਿਕ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੇ ਐਲਮਾਸ ਅਤੇ ਲੋਰੇਨ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਨੂੰ ਹੜੱਪਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸ ਦਾ ਸ਼ਾਸਕ ਨੇਪੋਲੀਅਨ ਤੀਜਾ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਜਿੱਤ ਕੇ ਉਹ

ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸਿਆਸੀ ਸੰਕਟਾਂ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਵੇਗਾ। ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਹੀ ਦੋਵੇਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਧਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜਵਾਰ ਉੱਠ ਪਿਆ। ਸਿਰਫ ਪਹਿਲੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਨੇ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅੰਧ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹਿਣ ਅਤੇ ਜੰਗੀ ਪਾਗਲਪਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਧੋਖੇ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹ ਸੈਨਾਵਾਦ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ।

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਕੁਸ਼ਾਸਨ ਨਾਲ ਜਰਜਰੇ ਨੇਪੋਲੀਅਨ ਤੀਜੇ ਦੀ ਸੱਤ੍ਹਾ, ਸਤੰਬਰ 1870 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਹਾਰ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਮਗਰੋਂ, ਰੇਤ ਦੀ ਕੰਧ ਵਾਂਗ ਢਹਿ ਗਈ ਅਤੇ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ 'ਲੋਕਤੰਤਰ' 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਕਾਬਜ ਸਨ ਜੋ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਿਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਰਥਿਕ ਰੂਪ ਨਾਲ ਜਰਜਰੇ ਫਰਾਂਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਦੋ ਹੀ ਰਾਹ ਸਨ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰੇ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰੇ। ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦੀ ਵਫਾਦਾਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੇਧੜਕ ਪਹਿਲਾ ਰਾਹ ਚੁਣਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈ-ਭੀਤ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਕਦਮ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ ਭਰੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ '**ਕੌਮੀ ਦਗੇਬਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ**' ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ।

ਜਨਵਰੀ 1871 ਵਿੱਚ ਪੈਰਿਸ ਨੇ ਆਤਮ-ਸਮਰਪਣ ਕੀਤਾ। ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਸਰਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਵਰਸਾਏ ਵਿਚ, ਜਰਮਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪਰਸ਼ੀਆ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੀ ਪਹਿਲਾ ਜਰਮਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਿਆ। 28 ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿੱਚ 5 ਅਰਬ ਫਰਾਂਕ ਦੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੂਰਾ ਅਲਸਾਸ ਅਤੇ ਲੋਰੇਨ ਪ੍ਰਦੇਸ ਫਰਾਂਸ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਫਰਵਰੀ, 1871 ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ ਮਗਰੋਂ ਘੋਰ ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਥਿਯੇਰ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਬਣਿਆ।

ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਬਣੇ ਫੌਜੀ ਦਲ 'ਨੇਸ਼ਨਲ ਗ੍ਰਾਡਸ' ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਥਿਯੇਰ 'ਨੇਸ਼ਨਲ ਗ੍ਰਾਡਜ਼' ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਫ਼ਲਾ ਲੈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ 'ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

1 ਮਾਰਚ, 1871 ਨੂੰ ਪਹੁ ਫੁੱਟਦੇ ਹੀ ਥਿਯੇਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੋਂ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਲਵੇ। ਪਰ ਫੌਜਾਂ ਇਸ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਨਾਕਾਮ ਰਹੀਆਂ। ਪੈਰਿਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਅਬਾਦੀ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਆ ਗਈ। ਦੋ ਸੈਨਿਕ ਜਨਰਲ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ਗਏ। ਫੌਜ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ

ਗਈ। ਥਿਯੇਰ ਵਰਸਾਏ ਭੱਜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਥੋਂ 'ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਸੈਂਬਲੀ' ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਇਸ ਮਗਰੋਂ, ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਤਾਰੀਖ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 26 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਸੱਤ੍ਹਾ ਦੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅੰਗ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਨਾਲ ਕਮਿਊਨਿ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। 28 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਨਗਰ ਭਵਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਮ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਰਾਜ-ਸੱਤਾ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਈ।

ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਇਸ ਪਹਿਲੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਗ ਕਰਕੇ ਸੱਚੇ ਸਰਵਜਨਿਕ ਮਤਅਧਿਕਾਰ ਮਗਰੋਂ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦਰਜ਼ੀ, ਨਾਈ, ਮੋਚੀ, ਪ੍ਰੈੱਸ ਮਜ਼ਦੂਰ-ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਕਾਰਜ-ਪਾਲਿਕਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਾਲਿਕਾ, ਭਾਵ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੀ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਕਿਰਤੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੱਤ੍ਹਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਕੇਵਲ ਦੋ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬਦਨਾਮ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਅਕਤੂਬਰ 1870 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਪ੍ਰੈਲ 1871 ਤੱਕ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਿਰਾਇਆ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਗਹਿਣੇ ਰੱਖੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਉਧਾਰ ਦਫਤਰ ਰਾਹੀਂ ਨਿਲਾਮੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸੂਦਖੋਰੀ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਸਲੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਧਰਮ ਹਰ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਮ ਅਲੱਗ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਚਰਚ ਨੂੰ ਸੱਤ੍ਹਾ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜਾਂ ਉੱਤੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਚਰਚ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਹੋਮ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਐਲਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਪੂਜਾ-ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਕਮਿਊਨ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵੀ ਚੁਣ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕਮਿਊਨ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਿਰਤੀ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਕੌਮਾਂਤਰੀਵਾਦ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ "**ਕਮਿਊਨ ਦਾ ਝੰਡਾ ਸੰਸਾਰ ਗਣਰਾਜ ਦਾ ਝੰਡਾ ਹੈ।**" ਕਮਿਊਨ ਅੰਧ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਵਿਸਤਾਰਵਾਦ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਜੰਗ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ। ਨੇਪੋਲੀਅਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਜਿੱਤ ਦੇ ਸਤੰਭ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅੰਧ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਵਿਸਤਾਰਵਾਦ ਅਤੇ

ਸੈਨਾਵਾਦ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੀ। 6 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ 'ਨੇਸ਼ਨਲ ਗ੍ਰਾਡਜ਼' ਦੀ 137ਵੀਂ ਬਟਾਲਵੀਅਨ ਨੇ ਉਸ ਬਦਨਾਮ ਗਿਲੋਟੀਨ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੇ 75 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਬੁਰਜੂਆ ਰਾਜਸੱਤਾ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ।

ਕਮਿਊਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ-ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸਮੇਂ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ-ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਫਰਕ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਪ੍ਰੈਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਐਲਾਨ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ 6 ਹਜ਼ਾਰ ਫਰੈਂਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਲਾਨਾ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ।

ਇਹੀ ਰਕਮ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਇੱਕ ਟਰੇਂਡ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ 800 ਫਰੈਂਕ ਸਾਲਾਨਾ ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 1200 ਫਰੈਂਕ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਜਾਂ ਭੱਤਿਆਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਘੱਟ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸੌਖੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਟੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸਜਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਰੋਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਉਦਾਹਰਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਭੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੱਡਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

16 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋ-ਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਬਣਾਉਣੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਬ੍ਰੈਡ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦਫਤਰ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦਲਾਲਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜੋ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਘਿਨੌਣੀ ਲੁੱਟ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ 'ਰਹੱਸਮਈ', 'ਵਾਸ਼ਿਸ਼ਟ' ਅਤੇ 'ਮਹਾਂਵਿਦਵਾਨਾਂ' ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿੱਧੇ-ਸਿੱਧੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਕਰੱਤਵ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਾਂ ਨਾਲ' ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਵਿੱਚ ਆਮ ਕਿਰਤੀ ਸਮਾਜ ਅਸਲੀ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਮਿਊਨ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ, ਲੋਕ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜਥੇਬੰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਹਿਮ ਰਾਜਕੀ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ

ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕਲੱਬ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਐਕਟੀਵਿਸਟ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਕਮਿਊਨ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ, ਸੁਝਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਸਗੋਂ ਯੂਰਪ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੁਝਾਵਾਂ ’ਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚੌਕਸੀ ਅਤੇ ਅਲੋਚਨਾ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਪੂਰੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤੱਕ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਿਆ। ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ’ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ‘ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ’ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁੱਢੇ ਯੂਰਪ ਨੂੰ ‘ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਜੋ ਹਊਆ’ 1848 ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਤਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੂਬਹੂ ਸਾਖ਼ਸ਼ਾਤ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਦੇਖ ਕੇ ਯੂਰਪ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦੇ ਕਾਲਜੇ ਦਹਿਲ ਉੱਠੇ ਸਨ। ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਖਾਤਰ ਸਾਰੀਆਂ ਪਿਛਾਖੜੀ ਤਾਕਤਾਂ ਇੱਕਜੁੱਟ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇ ਇਸ ਲਈ ਹਾਲਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਆਖਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਨਕਲਾਬ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਵਾਗਤ ਅਤੇ ਪੁਰਜ਼ੋਸ਼ ਨਾਲ ਸਮਰੱਥਨ ਕੀਤਾ।

ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਉਸ ਨਵਜਨਮੇਂ ਮਾਡਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਰਚਨਾਤਮਿਕਤਾ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਰਕਸ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਲਗਾਤਾਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਿੰਤਤ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੀ ਫਰਾਂਸ ਸ਼ਾਖਾ ਰਾਹੀਂ ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮਾਰਕਸ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਖਾਤਰ ਬਿਸਮਾਰਕ ਦੀਆਂ ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ੀਆਈ ਫੌਜਾਂ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਪਨਾਹ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਥਿਯੇਰ ਨੂੰ ਮੱਦਦ ਦਿੰਦੀਆਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਪੈਰਿਸ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਸਲਾਹ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਜਿੱਤ ਨੂੰ ਪੁਖਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪੈਰਿਸ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਹਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਰੁਕੇ ਵਰਸਾਏ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਵੇ ਜੋ ਥਿਯੇਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਈਸਾਂ ਦੀ ਪਨਾਹਗਾਹ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਰ

ਪੁਖਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫੈਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਭੇਤ ਵੀ ਮਗਰੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਕਿ ਥਿਯੇਰ ਦੇ ਕੋਲ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੁੱਲ 27 ਹਜ਼ਾਰ ਹਿੰਮਤਹਾਰੇ ਫੌਜੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਇੱਕ ਲੱਖ 'ਨੇਸ਼ਨਲ ਗ੍ਾਡਜ਼' ਚੁਟਕੀ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹੀ ਧੂੜ ਚਟਾ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਪਰ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਕਮਿਊਨਾਰਡ ਇਥੇ ਹੀ ਮਾਰ ਖਾ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਫੌਲਾਦੀ ਸੱਤ੍ਹਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬੁਰਜੁਆਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰਿਆਇਤ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ। ਪਰ ਉਹ ਭੁੱਲ ਗਏ ਕਿ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਥਿਯੇਰ ਦੇ ਮਗਰ ਕੇਵਲ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪੂਰੇ ਯੂਰਪ ਦੇ ਪਿਛਾਖੜੀ ਇੱਕਜੁਟ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਆਗੂਆਂ ਫਰਾਂਕੇਲ ਅਤੇ ਵਾਲਿਯਾਂ ਨੂੰ ਚੌਕਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੈਰਿਸ ਨੂੰ ਘੇਰਨ ਲਈ ਥਿਯੇਰ ਅਤੇ ਪਰਸ਼ੀਆਈਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ੀਆਈ ਲਸ਼ਕਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕਣ ਲਈ ਮੋਂਤਮਾਰਤਰ ਦੀ ਉੱਤਰੀ ਬਾਹੀ ਦੀ ਨਾਕੇਬੰਦੀ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮਾਰਕਸ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਾ ਵਿੱਚ ਸਨ ਕਿ ਕਮਿਊਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਬਚਾਅ ਹੀ ਬਚਾਅ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਰਸਾਏ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਕਿਲੇਬੰਦੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ **ਕਮਿਊਨਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਪਿਛਾਕੜ ਦੀ ਗੁਫ਼ਾ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਓ, ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਕੌਮੀ ਬੈਂਕ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਜਬਤ ਕਰ ਲਓ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪੈਰਿਸ ਲਈ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸਮਰੱਥਨ ਹਾਸਲ ਕਰੋ।**

ਮਾਰਕਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੀ ਫਰਾਂਸ ਸ਼ਾਖਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਹਿਰਾਵਲ ਦਸਤਾ ਬਣਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੱਟ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ। ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਹਿਲੂ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ 'ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ', 'ਫਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼', 'ਪੂੰਜੀ ਆਦਿ ਮਾਰਕਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਜੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਛਪੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਬਲਾਂਕਵਾਦੀ ਅਤੇ ਪੂਰਧੋਂਵਾਦੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਜੋ ਮਾਰਕਸੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਜਾਣੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਆਮ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅੱਗੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਸੱਤ੍ਹਾ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੰਜ਼ਾਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਬਹੁਮੁੱਲੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਪਰ ਆਪਣੀ

ਸਿਆਸੀ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ।

ਕਮਿਊਨਾਰਡਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਗ਼ਲਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਬੰਧੀ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਧੋਖਾਧੜੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਰਮਿਆਨ ਜੰਗ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫ਼ਾਇਆ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਵਰਸਾਏ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾ ਫੈਲਾਉਣਾ ਕਮਿਊਨ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਸੀ ਅਤੇ ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਗੂਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਕਮੀ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਹ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

''ਜਦੋਂ ਵਰਸਾਏ ਆਪਣੇ ਛੁਰੇ ਤਿੱਖੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੈਰਿਸ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਵਰਸਾਏ ਜੰਗ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪੈਰਿਸ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।'' ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ 1871 ਦੀ ਮਈ ਆਉਂਦੇ ਆਉਂਦੇ ਥਿਯੇਰ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਪੈਰਿਸ 'ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਵਰਸਾਏ ਦੇ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾੜੇ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਕਮਿਊਨਾਰਡਾਂ ਨੇ ਡੱਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਵਰਸਾਏ ਦੀ ਫੌਜ ਪੈਰਿਸ ਦੀ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਕਰਕੇ ਗੋਲਾਬਾਰੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ੀਆ ਨੇ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਬੰਦੀ ਬਣਾਏ ਗਏ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਥਿਯੇਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਥਿਏਰ ਦੀ ਫੌਜ ਦੱਖਣੀ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਦੋ ਕਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਪੈਰਿਸ ਦੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਪ੍ਰਸ਼ਾ ਦੀ ਫੌਜ ਨੇ ਵੀ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ। 21 ਮਈ, 1871 ਨੂੰ ਵਰਸਾਏ ਦਾ ਡਾਕੂ ਦਲ ਆਪਣੇ ਕਸਾਈਆਂ ਦੇ ਛੁਰਿਆਂ ਸਮੇਤ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਆ ਵੜਿਆ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ-ਚੌਕਾਂ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘਮਾਸਾਣ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ। ਅਖੀਰ 8 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਬਹਾਦਰਾਨਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਮਗਰੋਂ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਯੋਧੇ ਹਾਰ ਗਏ। ਇਸ ਖ਼ੂਨੀ ਹਫਤੇ ਵਿੱਚ 26 ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਰਤੀ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਜੇਤੂ ਪਿਛਾਖੜੀਆਂ ਨੇ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਜੁਲਮਾਂ ਦਾ ਜੋ ਨੰਗਾ ਤਾਂਡਵ ਨਾਚ ਨੱਚਿਆ, ਉਹ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੀ। ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਅੱਟਣਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚਰਚ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੁੱਢੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗੋਲੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣਾਇਆ ਕਿ 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਗਾਵਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਖਤਰਨਾਕ ਅਪਰਾਧੀ ਹਨ।' ਔਰਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ 'ਜਨਾਨੀਆਂ ਅਗਨੀ ਬੰਬ' ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ

'ਕੇਵਲ ਮਰਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੀ' ਔਰਤਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨ ਸੁੱਟਿਆ ਕਿ 'ਇਹ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਬਾਗੀ ਬਣਨਗੇ।' ਇਹ ਨਰਸੰਹਾਰ ਪੂਰਾ ਜੂਨ ਮਹੀਨਾ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਪੈਰਿਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਸੈਨ ਨਦੀ ਖੂਨ ਦੀ ਨਦੀ ਬਣ ਗਈ। ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਖੂਨ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡੁਬੋ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕਮਿਊਨਾਰਡਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕੌੜੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਿਖੀ ਕਿ **ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਅੰਤ ਤੱਕ ਚਲਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੱਤ੍ਹਾ ਨਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ। ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭੱਜਦੇ ਹੋਏ ਡਾਕੂਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਤੱਕ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਦੇ ਚੂਹੇ ਨੂੰ ਤੈਰ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਆਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਦੁਆਰਾ ਦਮ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਦੁਸਮਣ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦਾ ਹੋਵੇ।** ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਜਦੋਂ-ਕਦੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲੀ ਉਦੋਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਕਾਉਟਸਕੀ ਅਲਬਰਾਊਨਰ, ਟੀਟੋ, ਖਰੁਸ਼ਚੇਵ ਅਤੇ ਦੇ ਡੇਂਗ ਸਿਯਾਓ-ਪਿੰਗ ਸੰਸਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਇਨਕਾਬੀ ਚੌਕਸੀ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਬੁਰਜੁਆਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰਾ ਕੇ ਲੋਕ ਮੱਤ ਦਾ ਦਬਾਅ ਬਣਾ ਕੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੱਤਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਗੱਦਾਰ ਸਨ, ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਮੁਖੌਟੇ ਵਾਲੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਲੁਟੇਰੇ ਸਨ, ਸੋਧਵਾਦੀ ਸਨ, ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਰਾਹ ਦੇ ਰਾਹੀ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੀ. ਪੀ. ਆਈ., ਸੀ. ਪੀ. ਐੱਮ., ਸੀ. ਪੀ. ਆਈ. (ਮ. ਲ.) ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਸਦੀ ਚੋਣਾਂ ਵਾਲੇ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਰੰਗੇ ਗਿੱਦੜ ਹਨ।

••

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਮਿੱਟ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਿਆ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਦੀ ਰਾਹ ਨੁਮਾਈ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁ-ਮੁੱਲੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਨਾਲ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਨਾਰ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਮੇਂ ਹੀ **ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ** ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, **"ਜੇ ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਵੀ ਸੰਘਰਸ ਸਿਰਫ ਮੁਲਤਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਮਿੱਟ ਅਤੇ ਅਮਰ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।"** ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੱਤ੍ਹਾ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦੇ

ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਹੀ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "**18 ਮਾਰਚ ਦਾ ਗੌਰਵਮਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਜਮਾਤੀ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਨ ਸਮਾਜਿਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਸਵੇਰ ਹੈ"।**

ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਲਈ ਪੈਰਿਸ ਕਮ੍ਹਿਨ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਇੱਕ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਮਿਊਨ ਦੀ 21ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, '**ਬੁਰਜ਼ੂਆਜ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ 14 ਜੁਲਾਈ ਜਾਂ 22 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਉਤਸਵ ਮਨਾਉਣ ਦਿਉ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ 18 ਮਾਰਚ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।"**

ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਅੱਜ ਵੀ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਸਬਕ ਸਿੱਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕਦਮ ਪੁੱਟਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਆਓ, ਨਿਚੋੜ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਚਰਚਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ।

(1) ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਹਾਰ ਦੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ, ਮਾਰਕਸ ਨੇ 30 ਮਈ 1871 ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੀ ਆਮ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨ ਦਾ ਮੁਲਅੰਕਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਪੜ੍ਹੀ। ਇਹੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਫਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਘਰੇਲੂ ਜੰਗ' ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਛਪੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ।

ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਕਮਿਊਨ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ, ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਿਆ, "**ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਬਣੀ-ਬਣਾਈ ਰਾਜ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਉਵੇਂ ਦੀ ਉਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਮਕਸਦ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।**" ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੀ ਰਾਜ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ 'ਤੋੜਨ' ਅਤੇ 'ਚਕਨਾਚੂਰ' ਕਰਨ ਲਈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ "**ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।**"

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰਤ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕੇਵਲ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਬੁਰਜੂਆ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਰਾਜਸੱਤ੍ਹਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਜੋ ਮੌਲਿਕ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ, ਉਸ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਨੁਕਤਾ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ "**ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੰਗ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਫੌਜ ਹੈ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮੈਦਾਨ-ਏ-ਜੰਗ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।**"

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਇਹ ਹੋਰ ਵੱਧ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਸੱਤ੍ਹਾ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਬੁਰਜਆਜੀ ਦੀ ਸੱਤ੍ਹਾ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਭਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜੰਗ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ।

ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਮੰਗਾਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਖਾਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਖਾਤਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੜਾਈਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਦੀ 'ਦਾਅਪੇਚਕ' ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰੇ। ਆਖਰੀ ਫੈਸਲਾ ਤਾਕਤ ਨਾਲ, ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਇਨਕਲਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਇਨਕਲਾਬ ਤਾਂ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇਗਾ ਜੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਉੱਤੇ ਸਰਵਪੱਖੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਕਾਇਮ ਹੋਵੇ। ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਦੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਵੀ 1949 ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਫਿਰ 1966 ਤੋਂ 1976 ਵਿਚਕਾਰ **ਮਹਾਨ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ** ਸਮੇਂ ਮਾਓ ਨੇ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਅਤੇ ਅਕਤੂਬਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਸਬੰਧੀ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਿਆ, "**ਸਮਾਜਵਾਦ ਤਾਂ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਬੁਰਜੁਆਜੀ 'ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਚੌਤਰਫੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।**" ਇਸ ਲਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਹਨ-**ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ, ਅਕਤੂਬਰ 1917 ਦਾ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦਾ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ।**

(2) ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਅਧਿਆਪਕ **ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਪੈਰਿਸ** ਕਮਿਊਨ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ। ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਸਾਨੂੰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ

ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮਹਾਨ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਨਾਲ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਨਕਲੀ ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਾ ਸੁੱਤੀ ਰਹੇ। ਖੱਬੀ ਮਾਅਰਕੇਬਾਜ਼ ਲੀਹ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਮੂੜ-ਮੱਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰ ਮੁਕਤੀਦਾਤੇ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਨਤਕ ਲੀਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਲੋਕਾਈ ਦੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨ, ਲਾਮਬੰਦ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੇ ਰਾਜਭਾਗ ਚਲਾ ਕੇ ਬੇਹੱਦ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਫੈਸਲੇ ਲੈ ਕੇ ਵਿਆਪਕ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਹ ਨੁਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਹੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਲੈੱਸ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਾਰਟੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਬਤ ਕਰ ਹੀ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਉਣ ਬਾਅਦ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਿਰਤੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਸਿਆਣਪ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਵੀ ਢਾਂਚਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵੀ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਬੁਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(3) ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਿਆ ਸੀ, "**ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਜਮਾਤ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਸੱਤ੍ਹਾ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਸੰਪੱਤੀਵਾਨ ਜਮਾਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ, ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਇੱਕ ਜਮਾਤ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਨਾਲ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।**"

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਦੀ ਰਾਹ ਦਰਸਾਵੀ ਵਿਚਾਰਦਾਰਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਤੱਕ ਵੀ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਾਰਟੀ ਵੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕੀ ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕਮੀ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨ ਵਿੱਚ ਬਲਾਂਕੀ ਅਤੇ ਪੂਰਧੋਂ ਦੇ ਗਲਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਮਾਓ-ਜੇ-ਤੁੰਗ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਮਿਊਨ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ

(ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕਮੀ ਕਰਕੇ) ਇੱਕ ਪਿਛਾਖੜੀ ਕਮਿਊਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ। ਤਾਂ ਵੀ, ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹੋਣੀ ਨੇ ਹੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸ਼ਰਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ।

ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਦੀਆਂ ਪਾਰਟੀ ਸਬੰਧੀ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਲੈਨਿਨ ਇੱਕ ਸਹੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਕੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਬਣਾ ਸਕੇ। ਚੀਨ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਵੀ ਇਸ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਨਵਾਂ ਗੇੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮਸਾਤ ਕਰ ਲੈਣੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਲੇ ਬੰਨ ਲੈਣੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਖਾਤਰ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਪੱਧਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਾਰਟੀ ਉਸਾਰਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜੋ ਮਾਰਕਸਵਾਦ-ਲੈਨਿਨਵਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਦਰਸਾਵਾ ਬਨਾਵੇ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਰਵ-ਵਿਆਪੀ ਸਚਾਈਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਠੋਸ ਹਾਲਤ ਨਾਲ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਠੋਸ ਅਮਲ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇੱਕ ਸਹੀ-ਲੀਹ ਘੜੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਵੇ। ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਲੰਬੇ ਯਤਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਸਹੀ ਲੀਹ ’ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪਕੜ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤਾਕਤ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ-ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਮੋੜਾਂ ’ਤੇ ਤਾਂ ਤਾਕਤ ਵਿੱਚ ਚਮਤਕਾਰੀ ਵਾਧਾ ਸਾਰੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਮਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ’ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਤਾਕਤ ਕਾਇਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜਸੱਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(4) ਸੱਤ੍ਹਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅੰਗਾਂ-ਸੰਦਾਂ ਨਿੱਘਰਨ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੱਤ੍ਹਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਬੁਰਜੂਆ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ, ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਕਾਜ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ, ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਰੋਕੀ ਜਾਵੇ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ’ਤੇ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਚੀਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੌਰਾਨ ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮਾਓ ਨੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ’ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਹੱਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ।

ਉਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ, ਭਾਵ ਚੀਨ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੌਰਾਨ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੌਲਿਕ ਖੋਜੀ ਕਦਮਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਰਜੀ, ਅਜਮਾਇਸ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮੱਹਵਤ ’ਤੇ ਬਹੁਤ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਪਹਿਲਾਂ ਫਰੈਂਡਰਿਕ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, “ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਦਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਰੁਪਾਂਤਰਨ ਵਿਰੁੱਧ ਜੋ ਸਾਰੇ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਟੱਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ.., ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਦੋ ਨਾ ਖੁੰਝਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ, ਨਿਆਇਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸਬੰਧੀ ਸਾਰੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ’ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਸਰਵਜਨਕ ਚੋਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਨਾਲ ਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਰਾਹੀਂ (ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ) ਵਾਪਸ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਉੱਚੇ ਅਤੇ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜਿਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹੀ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ਜੋ ਹੋਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ।... ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ’ਤੇ ਲਾਈਆਂ ਰੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ (ਉਪੋਰਕਤ ਦੋ ਫੈਸਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ) ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਕੈਰੀਅਰਵਾਦ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰੋਕ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।”

ਸੱਤ੍ਹਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਧਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕ ਤੋਂ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਾ ਬਦਲ ਦਲ ਜਾਣ, ਇਸ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ ਵਿੱਚ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬੁਰਜੁਆ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਕਿਵੇਂ ਢਕੌਂਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਹੀ ਅਸਲੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦਾ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਚੀਨ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਜੋਰ ਦੇ ਕੇ ਰੇਖਾਂਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵੀ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਵੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ’ਤੇ ਚੋਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਸੱਤ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਘੱਟ ਕਰਨ ’ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਚੌਕਸੀ ਨੂੰ ਉੱਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਹਰ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦੇ ਮੌਕੇ ’ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਯੂਰਪ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, “**ਕਮਿਊਨ, ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅੱਜ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜੀਵਨ-ਜਲੌਅ ਨਾਲ ਭਰਿਆ**

ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਨਾਅਰਾ ਬੁਲੰਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ : ਕਮਿਊਨ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ!''

ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਲੱਗ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ, ਇੱਕ ਅਲੱਗ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪਸੰਦ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਇਹ ਨਾਅਰਾ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ—**ਕਮਿਊਨ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ!**

ਸੰਸਾਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਤਾਜੇ ਸੰਕਟਾਂ ਦਾ ਨਵਾਂ ਪੜ੍ਹਾਅ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ-ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀਆਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗੰਭੀਰ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ-ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ-ਵਿਚਾਰਕ ਵੀ ਇਹ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨੁਸਖੇ ਅਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਨਾਲ ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਦੀ ਰਾਹਤ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤਾਂ ਦੇ ਭੜਕਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ੰਕਾਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸੱਚ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲਾਤਨੀ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰੂਸ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਯੂਰਪ ਤੱਕ ਇਸ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਹੁਣ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਲਹਿਰਾਂ, ਉਭਾਰਾਂ, ਹੜਤਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਤਹਿ ਹੈ ਕਿ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਪੜਾਅ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਅਮਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸੰਸਾਰੀਕਰਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਦੌਰ ਵਿੱਚ, ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਵੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਨਿਚੋੜਨ ਲਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਟੌਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਲੀ ਜੇਬਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਧਨੀ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਫਰਕ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਨੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਨਹੀਂ ਸਹਿਣਗੇ। ਉਹ ਉੱਚ ਖੜੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਕੋਲ ਜੋ ਇਕੋ ਇੱਕ ਰਾਹ ਬਚਿਆ ਹੈ, ਉਸ 'ਤੇ ਉਹ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਵੀ ਉਸ ਰਾਹ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣਗੇ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਇੱਕ ਰਾਹ ਹੈ।

ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤੂਫਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਐਡੀਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਖਾਤਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ, ਅਕਤੂਬਰ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਝੰਡਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਚੁੱਕਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਈ ਦੀ ਵਿਦਰੋਹੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਢੇਰੀ ਤੱਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਚੰਗਿਆੜੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀਆਂ-ਸੋਧਵਾਦੀਆਂ-ਅਰਥਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਕੇ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਧਾਰ ਤਿੱਖਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਮਸ਼ਾਲ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਾਰਟੀ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਨ ਖਾਤਰ ਸਾਨੂੰ ਰਾਹ ਦਿਖਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਹਾਰ ਮਗਰੋਂ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਬਚੇ ਕਮਿਊਨਾਰਡ ਭੱਜ ਕੇ

ਫਰਾਂਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਸਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਯੂਜੀਨ ਪੋਤੀਏ ਸਨ। 1871 ਦੀ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੰਦਨ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਪੋਤੀਏ, ਫਰਾਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕੁਝ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਏ ਸਨ ਜੋ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਉਸ ਜਵਾਲਾ ਵਿੱਚ ਸੁਲਗਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸਨ, ਜੋ ਹਾਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਰੁਸ਼ਨਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ ਯੂਰਪ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਲਾਈਨਾਂ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ਨਾਦ ਬਣ ਗਈਆਂ।

'ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ' ਨਾਂਅ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਇਹ ਲਲਕਾਰ ਭਰਪੂਰ ਗੀਤ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਇੱਕ ਹੀ ਧੁਨ 'ਤੇ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ :-

ਉੱਠ ਜਾਗੋ ਓ ਭੁੱਖੇ ਬੰਦੀ
ਹੁਣ ਖਿੱਚੋ ਲਾਲ ਤਲਵਾਰ
ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਸਹੋਗੇ ਭਾਈ
ਜਾਲਮ ਦਾ ਅੱਤਿਆਚਾਰ।

(ਬਿਗਲ ਮਾਰਚ 1999 ਤੇ ਅਪ੍ਰੈਲ 1999 ਵਿੱਚ ਦੋ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ)

•••

ਨਵੇਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਰਾਹ ਵੀ ਰੁਸ਼ਨਾਉਂਦੀ ਰਹੇਗੀ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਮਸ਼ਾਲ

"ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੈ ਪੈਰਿਸ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਗੌਰਵਮਈ ਦੂਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ।"—**ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ**

ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦੂਰੀ ਜਿੰਨੀ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਓਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਹੋਰ ਵੱਧ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਮਹਾਨ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਹਿਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੋਰ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾਦਾਇਕ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।

18 ਮਾਰਚ 1871 ਨੂੰ ਪੈਰਿਸ ਦੀ ਬਾਦਰ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੱਤ੍ਹਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ। 26 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਚੋਣ ਹੋਈ ਅਤੇ 28 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ।

ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਗਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੁਣਕਰਾਂ, ਫੈਕਟਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਰਜੀ, ਨਾਈ, ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਮਿਊਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਸਥਾਈ ਫੌਜ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਕੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਦਸਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡਜ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਅਫ਼ਸਰਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਕੰਮ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਫ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮਾਂਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਕਦਮ ਪਾਸੇ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਹ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦੀ

ਬਰਾਬਰਤਾ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਭਾਵ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੇਵਲ ਸਮਾਜਵਾਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਰਾਜ ਸਿਰਫ 72 ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਭਾਵੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਅਮਿੱਟ ਛਾਪ ਛੱਡੀ। ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਬੁਰਜੂਆ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਕੀਰਤੀ ਝੰਡਾ ਅੱਜ ਵੀ ਲਹਿਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦੇ ਹੋਏ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, "**ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਰਾਜ ਦੀ ਬਣੀ-ਬਣਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।**" ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਰਾਜ ਦਾ ਆਪਣਾ ਢਾਂਚਾ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਰਾਜ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੇ "**ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਕਦਮ ਰੱਖਿਆ... ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੂਜਾ।**"

ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹੈ। ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਦੀ ਫੌਰੀ ਹਾਰ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਮੁੜ ਬਹਾਲੀ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਨਿਜੀਕਰਨ, ਉਦਾਰੀਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਮਚਿਆ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਸਮਾਜਿਕ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਰਜੁਆ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘੋਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਿਰੋਧ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਮਾਜਵਾਦ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਹੀ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ "ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਰਾਜ" ਦੇ ਬੁਰਜੁਆ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ, ਸਬਸਿਡੀ ਅਤੇ ਰਿਆਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਟੌਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਛਾਂਟੀ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਵਿੱਚ ਕਟੌਤੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਧਾਰਤ ਆਪਣੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਵਾਉਣਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਇੱਕ ਦੂਜਾ ਪਹਿਲੂ ਵੀ ਹੈ। ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬਜਾਰੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੇ ਹੁਣ ਸੁਧਾਰਾ-ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੀ ਟ੍ਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ-ਸਿਆਸਤ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਕਸੀਕੋ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੋਰੀਆ-ਇੰਡੋਨੇਸ਼ੀਆ ਤੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਨਵੇਂ ਜੁਝਾਰੂ ਸੰਘਰਸ ਉੱਠ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਦਿਨ ਬਹੁਤਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ।

ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ-ਅਰਥਵਾਦੀ ਟ੍ਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ-ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਿਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਮਾਡਲ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਇੱਕੋ-ਇਕ ਹੱਲ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ, ਰਾਜ ਭਾਗ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚੇ ’ਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਮਾਤ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਹੋਵੇ।

ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਸਫਲਤਾ ਆਖਰੀ ਤੌਰ ’ਤੇ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਦਾ ਨਵਾਂ ਗੇੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਅਕਤੂਬਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਨਵੇਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਤਿਆਰ ਹੋਣੇ ਹੀ ਹਨ।

ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕੇਵਲ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਵੀਰ ਕਮਿਊਨਾਰਡਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਵਾਰਿਸ ਬਣ ਸਕਾਂਗੇ।

(‘ਬਿਗੁਲ’ ਮਾਰਚ-ਅਪ੍ਰੈਲ 1998 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ)

●●●

ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚੀ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਚੰਗਿਆੜੀ ਚਿਆਪਾਸ ਦੀ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ

ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੁਫਨੇ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਅਮਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਧੂੜ ਅਤੇ ਸਵਾਹ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਤੈਹਾਂ ਹੇਠ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਯਾਦਾਂ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਲਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਕੇ ਜਾਂ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਕਠੋਰ ਚਟਾਨ ਦੀ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਤੇੜ ਵਿੱਚ ਜਾ ਡਿੱਗੇ ਬੀਜ਼ ਵਾਂਗ ਉਹ ਫਿਰ ਫੁੱਟ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਛਣ ਕੇ ਪਹੁੰਚੀ ਸੂਰਜ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਨਮੀ ਨਾਲ ਵੀ ਉਹ ਖੁਰਾਕੀ ਤੱਤ ਲੈ ਕੇ ਵਧਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਚੱਟਾਨ ਦੀ ਹਿੱਕ ਪਾੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਵਾ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ 1871 ਦੇ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਚੰਗਿਆੜੀ ਅੱਜ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੇ ਚਿਆਪਾਸ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੜ ਰਹੇ ਗੁਰੀਲਾ ਯੋਧਿਆਂ ਕੋਲ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚੀ, ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਰੋਮਾਂਚਿਕ, ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਸ਼ਾ ਉਮੀਦਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।

ਅਮਰੀਕੀ ਇਜ਼ਾਰੇਦਾਰ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ "ਖੁਲੇ (ਬਜ਼ਾਰ) ਡਾਕੇ" ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਿੱਖਾ ਕਰਨ ਲਈ ਥੋਪੇ ਗਏ 'ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਆਜ਼ਾਦ ਵਪਾਰ ਸਮਝੌਤਾ' (ਨਾਫਟਾ) ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਮੈਕਸੀਕੋ ਵਿੱਚ ਭੜਕੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਿਸਾਨ ਉਭਾਰ/ਲਹਿਰ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਚੌਂਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਚਿਆਪਾਸ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੜ ਰਹੇ ਬਾਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਵੀਰਾਂਗਣਾ ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ

18 ਮਾਰਚ 1871 ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਦਸਤੇ 'ਪੈਰਿਸ ਨੇਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡਜ' ਦਾ ਪੈਰਿਸ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਥਿਯੇਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵਰਸਾਏ ਦੇ ਮਹੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਲੁਕੀ। ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਤਿਹਾਸ

ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਕਾਇਮ ਹੋਈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਭੂਤਪੂਰਵ ਘਟਨਾ ਸੀ।

ਯੂਰਪ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਵਿਚ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ 1848 ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਲੜਾਕੂ ਸ਼ਕਤੀ ਉਹੀ ਸਨ ਪਰ ਕਮਿਊਨ ਦੌਰਾਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਰਾਜ ਸੱਤ੍ਹਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕਮਿਊਨ ਸਿਰਫ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਟਿਕਿਆ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਬੁਰਜੂਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਕਿ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਜਨਮ ਲੈ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਨਵੇਂ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਮੂਹਰਲੇ ਮੋਰਚਿਆਂ 'ਤੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਮੌਜੂਦ ਪਰੂਧੋਂ ਵਰਗੇ ਰੂੜੀਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਾਂ ਲਿਤਾੜ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਰਚ ਦਾ ਸ਼ਰੇਆਮ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਮੈਦਾਨ-ਏ-ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹਾਦਰੀ ਭਰੇ ਸਾਹਸੀ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਨਾਲ ਪੈਰਿਸ ਬੁਰਜੂਆ ਜੇਂਟਲਮੈਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਰਨੈਲਾਂ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਹੀ ਉੱਡ ਗਈ।

ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਲਾਲ ਝੰਡੇ ਵਾਂਗ ਲਾਲ ਕਮਰਬੰਦ ਅਤੇ ਲਾਲ ਸਕਾਰਫ ਪਾ ਕੇ ਕਮਿਊਨ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਬੁਰਜੂਆ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ 'ਬਦਨਾਮ' ਸਨ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੇਲ ਨਾਲ ਲੈੱਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸਤੇ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਵਰਸਾਏ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਪੈਰਿਸ 'ਤੇ ਮੁੜ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਰਿੰਗ ਸੁਕੈਡ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਸ਼ਹਿਰੀ ਗਰੀਬ ਜਮਾਤ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਔਰਤ ਟੋਕਰੀ ਜਾਂ ਬੋਤਲ ਚੁੱਕੀ ਦਿਖ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਸਾੜ-ਫੂਕ ਦਸਤੇ' ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਕਹਿ ਕੇ ਤੁਰੰਤ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਹਮਲੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ : ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੌਜੀ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰ ਗਏ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਪਾਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵਿੱਚ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਖੋਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੌਜੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉੱਥੇ ਮਰਦਾਂ-ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਲੱਗ ਗਈ। ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਤੋਪਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨਾਲ ਢੱਕ ਲਿਆ। ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫੌਜੀ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਏ ਪਰ ਅਨੇਕਾਂ ਕਮਿਊਨਾਰਡਾਂ ਨਾਲ ਆ ਮਿਲੇ।

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਹਾਦਰ ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੀ ਲੁਈਸ ਮਿਸ਼ੇਲ। 1830 ਵਿੱਚ ਜਨਮੀ ਲੁਈਸ ਮਿਸ਼ੇਲ ਦੀ ਮਾਂ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਔਰਤ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਮੰਨਣ ਤੋਂ

ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਮਿਊਨ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ 41 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ।

ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖ ਕੇ ਅਧਿਆਪਕਾ ਬਣੀ ਲੁਈਸ 1851 ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਨਾਲ ਪੈਰਿਸ ਆ ਗਈ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਸੁਸਾਇਟੀ ਫਾਰ ਦਾ ਰਿਕਲੇਮੇਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਵੂਮੇਨ ਰਾਈਟਸ' ਅਤੇ 'ਔਰਤ ਅਧਿਕਾਰ' ਨਾਂਅ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਪ੍ਰਸ਼ੀਆ ਦੀ ਫੌਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਿਸ ਦੀ ਘੇਰੇਬੰਦੀ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਨੇ 'ਚੌਕਸੀ ਕਮੇਟੀ' ਬਣਾਈ 'ਵੀਹ ਅਰਾਦਸਮੇਂਟਸ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ' ਵਿੱਚ ਡੇਲੀਗੇਟ ਚੁਣੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨੇ ਟ੍ਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੀ ਪੈਰਿਸ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ... 'ਬੁਰਜੂਆ ਜਮਾਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ, ਇੱਕ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਖ਼ਾਤਮਾ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਸੱਤ੍ਹਾ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਜਾਣ' ਦੀ ਮੰਗ ਉਠਾਈ ਸੀ।

ਕਮਿਊਨ ਦੌਰਾਨ ਮਿਸ਼ੇਲ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਕਦੇ ਉਹ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਰਸਾਂ ਅਤੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ, ਕਦੇ ਸਿਆਸੀ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਸੈਨਿਕ ਲੜਾਈਆਂ ਦੇ ਮੂਹਰਲੀ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਰਚੇ ਸੰਭਾਲਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ।

ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਐਲਾਨ ਮਗਰੋਂ ਲੁਈਸ ਮਿਸ਼ੇਲ ਵਰਸਾਏ ਜਾ ਕੇ ਪਿਛਾਖੜੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਗੂ ਥਿਯੇਰ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਤਰਕ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਣਾ ਅਮਲਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲੁਈਸ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜਰਦੀ ਹੋਈ ਵਰਸਾਈ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਫੌਜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਆਪਣਾ ਵਰਸਾਏ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਕੁਝ ਅਖ਼ਬਾਰ ਖਰੀਦੇ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਨਾਲ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋਇਆ ਕਮਿਊਨ ਦਾ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਲੈਮਾਰਤ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਲੁਈਸ ਮਿਸ਼ੇਲ ਮੱਚਦੀ ਮੋਮਬੱਤੀ ਲੈ ਕੇ ਗੋਲਾ-ਬਰੂਦ ਨਾਲ ਭਰੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਈ ਅਤੇ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਪੂਰੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਡਾ ਦੇਵੇਗੀ।

ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਹਫਤੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮੋਂਤਮਾਰਤਰੇ ਦੀ ਕਬਰਗਾਹ ਦੇ ਨਾਕੇ 'ਤੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲੜਦੀ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ 50 ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ 15 ਯੋਧੇ ਹੀ ਬਾਕੀ ਬਚੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਮੋਂਤਮਾਰਤਰੇ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਮਗਰੋਂ ਮਿਸ਼ੇਲ ਬਚੇ ਹੋਏ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੂਜੇ ਨਾਕੇ 'ਤੇ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਵੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਫੌਜੀਆਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਹ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਘਰ ਪਹੁੰਚੀ ਪਰ ਵਰਸਾਏ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਲੁਈਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਲੁਈਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ।

ਉਸ 'ਤੇ ਕੇਸ ਚਲਾ ਕੇ ਦੂਜੇ ਕਮਿਊਨਾਰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਕੋਲ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਬਸਤੀ ਨਿਊ ਕੈਲਿਡੋਨਿਆ ਦੇ ਟਾਪੂ 'ਤੇ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 1878 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਥੇ ਪੋਲਿਨੇਸੀਆਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕਮਿਊਨਾਰਡਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਵਿੱਚ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਫੌਜ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸੱਚੀ ਕੌਮਾਂਤਰੀਵਾਦੀ ਲੁਇਸ ਮਿਸੇਲ ਨੇ ਪੋਲੇਨੇਸ਼ਿਆਈ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਪੱਖ ਲਿਆ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਥਾਂ ਮਿਸ਼ੇਲ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਕਨਕ ਲੋਕਾਂ (ਪੋਲਿਨੇਸ਼ਿਆਈ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀ) ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਰੋਟੀ ਦੀ ਉਹੀ ਆਸ਼ਾ ਸੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1878 ਵਿੱਚ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੇ ਦੂਜੇ ਕਾਮਰੇਡ ਉਸ ਪ੍ਰਚੰਡਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕਰਦੀ ਸੀ... ਕਨਕ ਲੋਕ ਉਸ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਅਸੀਂ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਇੱਕ ਰਾਤ ਮੈਨੂੰ ਲਾਲ ਸਕਾਰਫ ਨੂੰ ਦੋ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣਾ ਪਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹਰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਤੋਂ ਲੁਕਾ ਕੇ ਬਚਾਉਂਦੀ ਆਈ ਸੀ। ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ ਬਾਗੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਜਾ ਰਹੇ ਦੋ ਕਨਕ ਮੈਥੋਂ ਵਿਦਾਇਗੀ ਲੈਣ ਆਏ ਸਨ।

ਉਹ ਤੂਫਾਨੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਗਏ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਖਾੜੀ ਪਾਰ ਹੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ।"

ਪਰ ਕਮਿਊਨ ਦਾ ਲਾਲ ਸਕਾਰਫ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦੇ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲਾਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਫੜੇ ਗਏ ਕਨਕ ਬਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣੇ ਲਈ ਮੈਕਸੀਕੋ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੇ ਲੇਖਕ ਅੰਤੋਨਿਆ ਗਰਸੀਆ ਡੀਲਿਓਨ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਰੇਜੀਸਟੇਸਿਆਂ ਯੂਟੋਪੀਆਈ' ਇਸ ਅਦਭੁਤ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਇੰਝ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ :-

"ਮੈਕਸੀਕੋ ਵਿੱਚ 1888 ਵਿੱਚ ਵਸ ਗਈ ਹੇਲੇਨ ਸਾਰਜਟ ਨਾਮੀ ਅਮਰੀਕੀ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ,... ਆਪਣੇ 'ਆਦਿਮ ਖੇਤੀ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ' ਅਤੇ ਚਿਆਪਾਸ ਦੇ ਰੈੱਡ ਇੰਡੀਅਨਜ਼ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਨਕ ਲੋਕ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀਆਂ ਧੁੰਧਲੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵੀ ਲੈ ਆਏ ਸਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਅਨੋਖੀ ਘਟਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ

ਵਿਸਤਾਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਇਹ ਯਾਦ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੋਨੋਕੁਸਕੋ (ਦੱਖਣੀ ਚਿਆਪਾਸ ਦਾ ਏਰੀਆ) ਵਿੱਚ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਯੂਟੋਪੀਆਈ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਗਏ। ਕਨਕ ਬਗਾਵਤ ਸਮੇਂ ਨਿਊ-ਕੈਲਡੋਨਿਆਂ ਫਰਾਂਸੀਸੀਆਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਿਥੇ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤ ਰਹੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਜਲਵਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੈਦੀ ਬਣਾਏ ਕਮਿਊਨਾਰਡ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਟੋਲੀ ਸਤੰਬਰ 1872 ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚੀ ਸੀ। ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਬਗਾਵਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਜਲਾਵਤਨਾਂ ਨੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਰੋਹ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ ਪਰ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਭੁੱਲ ਲੁਈਸ ਮਿਸ਼ੇਲ ਵੀ ਸੀ, ਨੇ ਬਾਗੀਆਂ ਦਾ ਪੱਖ ਲਿਆ। ਕਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ 'ਕਮਿਊਨ' ਦੀ ਹਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮਿਸੇਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦਾ ਲਾਲ ਝੰਡਾ' ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕੁਚਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੇਚਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹੀ ਝੰਡਾ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਪਾਰ ਕਰਾ ਕੇ ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਤੱਟ 'ਤੇ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਕਮਿਊਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵੀ ਲੈ ਆਏ। ਸੋਨੋਕੁਸਕੋ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੀਜ ਫਿਰ ਫੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਲਾਲ ਕਮਰਬੰਦ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਗਿਆ।

(ਦਾਯਿਤਵਬੋਧ ਜੁਲਾਈ-ਅਕਤੂਬਰ 1997)

•••

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ

-ਚੈਂਗ ਚਿਹ ਸਜ਼ੂ

ਸੱਤ੍ਹਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਦ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕ ਤੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਰੂਪ ’ਚ ਨਾ ਬਦਲ ਜਾਣ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅੰਗਾਂ-ਉਪ ਅੰਗਾਂ ’ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਲਈ ਉੱਚੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਹੁਦਿਆਂ ’ਤੇ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਨਖਾਹਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹੂਲਤ ਦਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਦਾਂ ਦੇ ਨਿਘਾਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ ? ਇਸ ਮਾਮਲੇ ’ਚ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਕਈ ਰਾਹ ਦਰਸਾਵੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਅਤੇ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜੋ ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੰਤਰਿਮ (ਜਾਂ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ੀ) ਸਨ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਦੂਰਰਸ ਮਹੱਤਵ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਸੋਚਣ ਲਈ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੂਤਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਏਂਗਲਜ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, “ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਦਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕ ਤੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਵਾਮੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਰੂਪ ਬਦਲੀ ਖਿਲਾਫ-ਜੋ ਸਾਰੇ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਇਆ ਹੈ-ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਦੋ ਨਾ ਖੁੰਝਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਨੇ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਕੀ, ਅਦਾਲਤੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ-ਸਾਰੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਵੋਟ ਦੇ ਹੱਕ ਦੇ ਆਧਾਰ ’ਤੇ ਚੋਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕੀਤਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ’ਤੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ (ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ) ਵਾਪਸ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਉੱਪਰਲੇ ਅਤੇ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹੀ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ਜੋ ਬਾਕੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ। ਕਮਿਊਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਨਖਾਹ 6000 ਫਰੈਂਕ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ’ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ (ਉੱਪਰਲੇ ਦੋ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ) ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਕੈਰੀਅਰਵਾਦ ਦੇ ਰਸਤੇ ’ਚ ਇੱਕ

ਪ੍ਰਭਾਵਕਾਰੀ ਰੋਕ ਲਗਾਈ ਗਈ।"

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਅਸਲ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਕਮਿਊਨ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਹੋਂਦ 'ਚ ਰਿਹਾ, ਲੋਕ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜਥੇਬੰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਕੀ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਲੋਕ ਆਪੋ-ਆਪਣੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ 'ਚ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕਲੱਬ ਮੀਟਿੰਗਾਂ 'ਚ ਲੱਗਭਗ 20,000 ਕਾਰਕੁਨ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਕੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਜਾਂ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ 'ਚ ਲੇਖ ਅਤੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਸਰੋਤ ਸੀ।

ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੀਟਿੰਗਾਂ 'ਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਕਾਰਜਕਰਨੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਸੈਕਟਰੀ ਨੂੰ ਖਤ ਲਿਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਜੁਬਾਨੀ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ-ਦੋਨਾਂ ਹੀ ਰੂਪਾਂ 'ਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਕੁੱਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਕੁੱਝ ਕਲੱਬਾਂ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉੱਚਕੋਟੀ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨ ਦੁਆਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।" ਅਸਲ 'ਚ ਕਮਿਊਨ ਲੋਕ-ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਮਤਿਆਂ ਦਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮ ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਮਤਿਆਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਲਈ ਉੱਚੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨਾ, ਲਗਾਨ ਦੇ ਬਕਾਇਆ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ, ਨਾਨਬਾਈਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਤ ਦੀ ਸ਼ਿਫਟ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਖਤਮ ਕਰਨਾ, ਵਗੈਰਾ ਵਗੈਰਾ।

ਲੋਕ ਸਮੂਹ ਕਮਿਊਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਪੂਵਰਕ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਤੀਜੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਕਮਿਊਨਲ ਕਲੱਬ ਦਾ ਇੱਕ ਮਤਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ "ਲੋਕ ਹੀ ਮਾਲਕ ਹਨ... ਜੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਚੁਣਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਡਾਵਾਂਡੋਲਤਾ ਜਾਂ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦਿਉ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਕਸਦ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕੇ। ਭਾਵ ਸਾਡੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਜਾਰੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਆਪਣਾ ਟੀਚਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੇ। ਗਣਰਾਜ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਕਿ ਇਨਸਾਫ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਜੇਤੂ ਹੋ ਸਕੇ।" ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ, ਭਗੌੜਿਆਂ ਅਤੇ ਗੱਦਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਖਤ ਕਦਮ ਨਾ ਉਠਾਉਣ ਲਈ, ਖੁਦ ਦੁਆਰਾ (ਕਮਿਊਨ

ਦੁਆਰਾ) ਜਾਰੀ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਲਾਗੂ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ (ਕਮਿਊਨ ਦੇ) ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ Le pere Duchene ਦੇ 27 ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਅੰਕ 'ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਇੱਕ ਪਾਠਕ ਦਾ ਖ਼ਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "**ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਰਹੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਉਹ ਸੌ ਨਾ ਜਾਇਆ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ 'ਚ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਨਾ ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪਸੀ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਰਫ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਹੀ, ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।**"

ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਬਦਲ ਦੇਣ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਖੋਖਲੇ ਸ਼ਬਦ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕਮਿਊਨ ਨੇ, ਬਲਾਂਸ਼ੇ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਾਦਰੀ, ਵਪਾਰੀ ਅਤੇ ਖੁਫੀਆ ਏਜੰਟ ਸੀ। ਉਹ ਪੈਰਿਸ 'ਤੇ ਕਬਜੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ "ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡਾਂ" ਦੀਆਂ ਸਫਾਂ 'ਚ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਘੁਸ ਗਿਆ ਅਤੇ ਧੋਖਾਧੜੀ ਕਰਕੇ ਫਰਜ਼ੀ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਕਮਿਊਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਇਸੇ ਤੱਥ ਦੇ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਕਲੂਸੇਰੇ ਨੂੰ ਸੈਨਿਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ "ਸੈਨਿਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਦੀ ਅਸਾਵਧਾਨੀ ਅਤੇ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਤੋਂ ਇਸੀ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਲੱਗਭਗ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।" ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੁਲਿਏਰ ਨੂੰ ਵੀ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 'ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡ' ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ।

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦਿਖਾਈ ਅਤੇ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲਾ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ।

ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਟੂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਛੋਟ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਵਾਲੇ ਹਾਕਮ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਆਪਣੇ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ, ਮੋਟੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਧੌਂਸ ਜਮਾਉਂਦੇ ਹੋਏ-ਇਹੀ ਹੈ ਲੋਟੂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ। ਦੂਜੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦੌਰ ਨੂੰ ਲਓ, ਉਸ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਲਾਨਾ ਤਨਖਾਹਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨ-ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਲਈ 30,000 ਫਰੈਂਕ, ਮੰਤਰੀ ਲਈ 50,000 ਫਰੈਂਕ ਪ੍ਰਿਵੀ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਲਈ ਇੱਕ-ਲੱਖ ਇੱਕ ਫਰੈਂਕ, ਸਟੇਟ ਦੇ ਕੌਂਸਲਰ ਲਈ ਇੱਕ ਲੱਖ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ। ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਈ

ਅਧਿਕਾਰਕ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕੋ ਵਕਤ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕਈ ਤਨਖਾਹਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੈਪੋਲੀਅਨ ਤੀਜੇ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਪਾਤਰ ਰਾਉਹੇਰ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸਮੇਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ, ਪ੍ਰਿਵੀ ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਸਟੇਟ ਦਾ ਕੌਂਸਲਰ, ਤਿੰਨੋਂ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਕੁੱਲ ਸਾਲਾਨਾ ਤਨਖਾਹ 2 ਲੱਖ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਫਰੈਂਕ ਸੀ। ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਇੱਕ ਕੁਸ਼ਲ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੂੰ ਏਨੀ ਰਕਮ ਕਮਾਉਣ ਲਈ 150 ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਖੁਦ ਨੈਪੋਲੀਅਨ ਤੀਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਖਜ਼ਾਨੇ 'ਚੋਂ ਸਾਲਾਨਾ 2 ਕਰੋੜ 50 ਲੱਖ ਫਰੈਂਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਦੂਜੀਆਂ ਰਾਜਕੀ ਸਹਾਇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ 3 ਕਰੋੜ ਫਰੈਂਕ ਸੀ।

ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਜਨਤਾ ਦੀ ਇਹ ਚਿਰੋਕਣੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਅਪ੍ਰੈਲ 'ਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਦਾਇਤ ਜਾਰੀ ਹੋਈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਸਾਲਾਨਾ ਤਨਖਾਹ 6,000 ਫਰੈਂਕ ਦੀ ਰਕਮ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇੱਕ ਕੁਸ਼ਲ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਮਜ਼ਦਰੀ ਦੀ ਕੁੱਲ ਰਕਮ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੀ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਗਿਆਨੀ ਹਕਸਲੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਰਕਮ ਲੰਡਨ ਮੈਟਰੋਪੋਲੀਟਨ ਸਕੂਲ ਬੋਰਡ ਦੇ ਇੱਕ ਸੈਕਟਰੀ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਕੁੱਝ ਘੱਟ ਸੀ।

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਕਈ ਤਨਖਾਹਾਂ ਲੈਣ 'ਤੇ ਵੀ ਰੋਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। 19 ਮਈ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ "ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹਰ ਅਧਿਕਾਰਕ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਤੈਅ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਹਰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਲਈ ਸੁਚਾਰੂ ਰੂਪ 'ਚ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਪੂਰਵਕ ਜੀਵਨ ਜੀਊਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ... ਕਮਿਊਨ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ-ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਇਵਜ਼ 'ਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਧੂ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਵਰਜਿਤ ਹੈ। ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਮ ਕੰਮ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਦੂਜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਵਾਂ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।"

ਉੱਚੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ

ਡਾਕਖਾਨੇ ਨੂੰ ਲਓ-ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 800 ਫਰੈਂਕ ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 1200 ਫਰੈਂਕ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਦੋਂ ਕਿ 12,000 ਫਰੈਂਕ ਸਾਲਾਨਾ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ ਅੱਧਾ 6000 ਫਰੈਂਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਤੇਜ਼ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਕਟੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਜੁਰਮਾਨਿਆਂ ’ਤੇ ਵੀ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਉੱਚੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਕਈ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ’ਚ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਉਦਾਹਰਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਥੀਸਜ਼ ਦੀ, ਜੋ ਡਾਕਖਾਨੇ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ, ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 500 ਫਰੈਂਕ ਮਹੀਨਾ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਸਿਰਫ 450 ਫਰੈਂਕ ਲੈਣ ਲਈ ਹੀ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਇਆ। ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਜਨਰਲ ਵਰੋਬਲੇਵਸਕੀ ਨੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਏਲਿਸੀ ਮਹਿਲ ’ਚ ਦਿੱਤੇ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ’ਚ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ **“ਇੱਕ ਜਨਰਲ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਸ ਦੇ ਸੈਨਿਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।”**

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਜਨਰਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ। 6 ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਤੇ ’ਚ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਕਿਹਾ : “ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਕਿ ਜਨਰਲ ਦੀ ਪਦਵੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਰਡ ਦੇ ਜਮਹੂਰੀ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਅਸੰਗਤ ਹੈ... ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-ਜਨਰਲ ਦੀ ਪਦਵੀ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।” ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਅਮਲ ’ਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਰਾਜ ਦੇ ਆਗੂ ਜੋ ਤਨਖਾਹ ਲੈਂਦੇ ਸੀ, ਉਹ ਇੱਕ ਕੁਸ਼ਲ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਵੱਧ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰੱਤਵ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹੂਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ‘ਸਸਤੀ ਸਰਕਾਰ’ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ’ਚ ਯਥਾਰਥ ’ਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨੇ ਅਖੌਤੀ ਰਾਜਕੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਉਸਰੇ ‘ਰਹੱਸ’ ਅਤੇ ‘ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ’ ਦੇ ਉਸ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਲੋਟੂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਦੇ ਰੂਪ ’ਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਰਾਜਕੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ-ਸਿੱਧੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ’ਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ‘ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਦਾਂ’ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ’ਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਮਹਾਨ ਅਰਥਪੂਰਨਤਾ

ਸਿਰਫ ਇਸੇ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭੌਤਿਕ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਲਾਭਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਇਸ ਨੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਘਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲੈਨਿਨ ਅਨੁਸਾਰ "ਇਹ ਕਦਮ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਬਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਮਾਲਕ ਜਮਾਤ' ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਜਾਂ ਬੁਰਜੂਆ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਨਖਾਹ ਦੇਣਾ, ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ।" ਉਹ ਅੱਗੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ : "ਸਾਰੇ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਭੱਤਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿੱਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਮਿਹਨਤਾਨਾ 'ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ' ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਘਟਾ ਦੇਣਾ। ਇਹ ਬੁਰਜੂਆ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਵਿੱਚ, ਜਾਬਰਾਂ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਦੱਬੀਆਂ-ਕੁਚਲੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲੀ ਨੂੰ, ਰਾਜ ਦੀ ਇੱਕ ਜਮਾਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜਬਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੱਲ ਤੋਂ ਜਾਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਵਾਲੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਬਹੁਸੰਖਿਆ ਦੇ... ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਆਮ ਬਲ ਵਿੱਚ ਬਦਲੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਉਹ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲਾ ਨੁਕਤਾ ਹੈ, ਰਾਜ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੁਕਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਦੇਖੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।... ਜੋ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਮੌਨ ਧਾਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਢੰਗ ਦੇ ਭੋਲੇਪਣ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇ।"

ਠੀਕ ਇਹੀ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਖਰੁਸ਼ਚੇਵੀ ਸੋਧਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਆਗੂ ਜੁੰਡਲੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਇਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਦੇਖੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਨਤਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਲਾਭ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ 'ਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਨਤਾ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਹੜੱਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤੋਂ ਦਸ-ਦਸ ਗੁਣਾ ਅਤੇ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਤਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਗੁਣਾ ਵਧੇਰੇ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿਆਸੀ ਪੋਜੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਲੈ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੱਕ 'ਚ ਉਹ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਜਨਤਾ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਜੋ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਸਮਾਜਕ ਆਧਾਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ 'ਚ ਮੋਟੀ ਆਮਦਨੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸਮਾਜਕ ਸਮੂਹ ਤਿਆਰ ਕਰਨ 'ਚ ਉਹ ਉੱਚੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਉੱਚੇ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ, ਉੱਚੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਅਤੇ ਵਜੀਫਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਧਨ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ

ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਕਲਪ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਖੋਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ 'ਚ ਉਹ "ਭੌਤਿਕ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨਾਂ" ਦੇ ਬਾਰੇ 'ਚ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰੂਬਲ ਨੂੰ "ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸੰਚਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ" ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰੂਬਲਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।' ਖਰੁਸ਼ਚੇਵੀ ਸੋਧਵਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਰਕਤਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੇ 'ਭੋਲੇਪਣ' ਨਾਲ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਵਾਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕ ਤੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਵਾਮੀ 'ਚ ਬਦਲਣ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ? ਏਂਗਲਜ਼ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, "ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਦੇਖੋ। ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਸੀ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ "ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਨਿੱਘਰੀ ਹੋਈ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?" ਤਾਂ ਖਰੁਸ਼ਚੇਵੀ ਸੋਧਵਾਦੀ ਜੁੰਡਲੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਅਧੀਨ ਸੋਵੀਅਤ ਸੰਘ ਦੇ 'ਸਮੁੱਚੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਰਾਜ' ਨੂੰ ਦੇਖੋ।

ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਨਕਲੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਚੌਕਸ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਅਸਲ 'ਚ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੋਹਰੇ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਨਾਲ ਨਿਬੜਨ ਲਈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੋਹਰੇ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਨੇ ਵਸੀਅਤ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਈ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾਦਾਇਕ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਛੱਡੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਰੂਪ 'ਚ ਮੁੱਲਵਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕੌੜੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਹਨ।

ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਬਲਾਂਕੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਪਰੂਦੋਂਵਾਦੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਲ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੁਆਰਾ ਅੱਗੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸੀ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਗ਼ਲਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਧੋਖਾਧੜੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਅਸਲ 'ਚ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਕੰਧ ਨਾਲ ਜਕੜ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਆਪਣੇ ਜੇਤੂ ਹਮਲੇ ਦਾ ਦਬਾਅ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕੇ ਅਤੇ

ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਫਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਉਹਲੇ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਮੋੜਵੇਂ ਹਮਲੇ ਦੇ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਿੱਤ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿਲਕ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ।

ਜਦੋਂ ਵਰਸਾਈ ਆਪਣੇ ਛੁਰੇ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪੈਰਿਸ ਵੋਟਾਂ ਪਵਾਉਣ 'ਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਵਰਸਾਈ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪੈਰਿਸ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਵਰਸਾਈ ਦੇ ਡਾਕੂ ਟੋਲੇ ਆਪਣੇ ਕਸਾਈਆਂ ਦੇ ਛੁਰਿਆਂ ਨਾਲ ਪੈਰਿਸ 'ਚ ਘੁਸ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ 'ਚ ਆਏ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ 'ਤੇ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਰਚ 'ਚ ਸ਼ਰਣ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਸਪਤਾਲ 'ਚ ਜ਼ਖਮੀ ਪਏ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਗਾਵਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਛਟੇ ਹੋਏ ਅਪਰਾਧੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਔਰਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ "ਔਰਤਾਂ ਅਗਨੀ ਬੰਬ" ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਔਰਤਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸਿਰਫ ਉਦੋਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਮਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ 'ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਬਾਗੀ ਬਣਨਗੇ।' ਇਹ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ 'ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜੂਨ ਦੇ ਪੂਰੇ ਮਹੀਨੇ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਪੈਰਿਸ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ, ਸੈਨ ਖੂਨ ਦੀ ਨਦੀ ਬਣ ਗਈ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨ ਇਸ ਖੂਨ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ 'ਚ ਡੁਬੋ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਇਸ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ 'ਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਵਰਸਾਈ ਨੇ ਪੈਰਿਸ ਦੀ ਨੇਕਦਿਲੀ.... ਅਤੇ 'ਦਰਿਆਦਿਲੀ' ਦਾ ਇਹ ਸਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਤਿਆਰੀਆਂ ਦੀ ਚਾਲਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਇਹ ਅੰਤਿਮ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਇਹ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇੱਕ ਕੌੜੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਅੰਤ ਤੱਕ ਚਲਾਉਣਾ ਹੋਊ, ਕਿ ਭੱਜਦੇ ਹੋਏ ਡਕੈਤਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਡੁੱਬਦੇ ਹੋਏ ਚੂਹਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਮੁੜ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਣਾ ਦਾ ਮੌਕਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 95 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੈਂਬਰ ਥਿਏਰ ਦੀਆਂ ਨਕਲੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਦੀਆਂ ਅਸਲ

ਤਿਆਰੀਆਂ ਦੇ ਕੁਚੱਕਰ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਮੇਂ ’ਤੇ ਭਾਂਪ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਲੋੜੀਂਦੇ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਸਮਝਦਾਰੀ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਅੱਜ, ਜਦੋਂ ਖਰੁਸ਼ਚੇਵੀ ਸੋਧਵਾਦੀ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੀ ਫਰਜ਼ੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਅਸਲ ਹਮਲੇ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ’ਚ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਮਝਦਾਰੀ ਦੀ ਕਮੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ ਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਖੁਰਸ਼ਚੇਵੀ ਸੋਧਵਾਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਦਾਰੀ ਦੀ ਪੋਜੀਸ਼ਨ ’ਤੇ ਜਾ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੋਹਰੇ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਮੁਕਤੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ’ਚ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਮਾਂ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਲੋਕਾਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਝਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੋਹਰੇ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੋਹਰੇ ਦਾਅ ਪੇਚਾਂ ਦਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਅੰਤ ਤੱਕ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੋਹਰੇ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ, ਸੋਧਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਿਛਾਖੜੀ ਜਨਤਾ ਦੁਆਰਾ, ਅੰਤਿਮ ਤੌਰ ’ਤੇ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਕੂੜੇਦਾਨੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੀ ਇੱਕੀਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦੇ ਮੌਕੇ ’ਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ : “ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ 14 ਜੁਲਾਈ ਜਾਂ 22 ਸਿਤੰਬਰ ਦੇ ਉਤਸਵ ਮਨਾਉਣ ਦਿਉ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਤਾ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਜਗ੍ਹਾ 18 ਮਾਰਚ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।”

ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ-ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਵਿਦਰੋਹ ਦੀ 95ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਾਲਤ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਚਾਰੇ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਉੱਮੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਬੱਦਲ ਅਤੇ ਜਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਉੱਮੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਪੰਜੇ ਮਹਾਂਦੀਪ ਕੰਬ ਰਹੇ ਹਨ, ਹਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀਆਂ ਗਰਜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।” ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਉਸ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 95 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਸੀ :-

“ਜੇਕਰ ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਤਦ ਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਸਿਰਫ ਪਿੱਛੇ ਪਵੇਗਾ। ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਮਰ ਅਤੇ ਅਮਿੱਟ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੀ, ਤਦ ਤੱਕ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਪਣਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦਾ ਪਤਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਸਮਾਜਿਕ ਇਨਕਲਾਬ ਇਸ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਜੇਤੂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸਭ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।”

●●●

ਪੂਰਕ

‘ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ’ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਸਮਾਂ

-ਅਲੋਕ ਰੰਜਨ

ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਯੋਗ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਅਮਰ ਰਚਨਾ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਮਾਤ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਚੰਡ ਯੁੱਧ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਡੇਢ ਸੌਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਇਤਿਹਾਸ ਫਿਰ ਇੱਕ ਨਾਜ਼ੁਕ ਮੋੜ ’ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ।

1976 ਵਿੱਚ ਮਾਓ-ਜੇ-ਤੁੰਗ ਦੀ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਮੁੜ ਬਹਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦਾ ਆਖਰੀ ਕਿਲਾ ਵੀ ਢਹਿ ਗਿਆ। ਪੂਰਬੀ ਯੂਰਪ ਦੇ ਸੋਧਵਾਦੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਨਿਘਾਰ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸੰਘ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਇੱਕ ਹਾਂ ਪੱਖ ਇਹ ਰਿਹਾ ਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦਾ ਚੋਲਾ ਪਾਈ ਜੋ ਰਾਜਕੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹੱਟ ਗਿਆ। ਉਹ ਧੋਖੇ ਦੀ ਟੱਟੀ ਹਟ ਗਈ ਜਿਸ ਦੀ ਓਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਭਟਕਾਇਆ-ਭਰਮਾਇਆ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਪੂੰਜੀ ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਇਕਦਮ ਆਹਮਣੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀ ਫੌਰੀ ਹਾਰ ’ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਜਦੋਂ ਜਿੱਤ ਦੇ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਨ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸਿਰਫ ਮੌਤ ਦੇ ਡਰ ਦੀਆਂ ਘੁੱਟੀਆਂ-ਘੁੱਟੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਹੀ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬੀ ਮੰਦੀ ਅਤੇ ਵਿਹੁਚੱਕਰੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਇਸ ਦਾ ਢਾਂਚਾਗਤ ਸੰਕਟ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਖੁਦ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਰੋਗ ਅੰਤਕਾਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਰੂਸ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਯੂਰਪ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ‘ਪੱਛਮੀ ਸਵਰਗ’ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦਿਖਾਇਆ

ਗਿਆ, ਉਹ ਨਰਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕੌੜੀ ਸਚਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ-ਮਹਿੰਗਾਈ ਤੋਂ ਤੰਗ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਅਕਤੂਬਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਨਵੇਂ ਐਡੀਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਉੱਧਰ ਤੀਜੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਛੜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਮਰੋੜ ਕੇ ਅਤੇ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੂੰਜੀ ਦਾ ਅੰਬਾਰ ਝੋਂਕਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਲਵਾਇਆ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਵੀ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਰੀਕਰਨ-ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਦੌਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਦੀ ਨਾ ਕੇਵਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਵੀ।

ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਹਮਣੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਯੁੱਧ ਰੇਖਾ ਪਹਿਲਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੜੀਆਂ ਭਾਰ ਨਾਲ ਤਿੜਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਦੱਖਣ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹਾਂਯੁੱਧ ਦਾ ਦੂਜਾ ਗੇੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ 'ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਇੱਕ ਸੌ ਪੰਜ੍ਹਾਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਲਈ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਉਤਸਵ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੈ।

"ਯੂਰਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਤ ਡਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਉਹ ਹੈ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਤ। ਇਸ ਪ੍ਰੇਤ ਨੂੰ ਭਜਾਉਣ ਲਈ ਪੋਪ ਅਤੇ ਜ਼ਾਰ, ਮੈਟਰਨਿਖ ਅਤੇ ਗੀਜ਼ੋ, ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਅੱਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਜਰਮਨ ਖੁਫੀਆਂ ਪੁਲਿਸ-ਬੁੱਢੇ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ 'ਪਵਿੱਤਰ' ਗੱਠਜੋੜ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ।'—(ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਦੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਲਾਈਨਾਂ)

ਅੱਜ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬੁੱਢੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੱਗੂ ਏਸ਼ੀਆ-ਅਫਰੀਕਾ-ਲਾਤਿਨ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਹਾਕਮ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਪ੍ਰੇਤ ਲਗਾਤਾਰ ਡਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਰਚਾ 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਡਰ ਅਸਲੀ ਵੀ ਹੈ।

'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਦੇ 1882 ਦੇ ਦੂਜੇ ਰੂਸੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਫਰੈਡਰਿਕ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਅਟੱਲ ਖਿੰਡਾਅ ਦੇ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਉਦੇਸ਼ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।" ਇਹੀ ਇਸ ਦੀ ਅੱਜ ਵੀ

ਮੌਜੂਦ ਪ੍ਰਸੰਗਕਤਾ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਹੈ। 1872 ਦੇ ਜਰਮਨ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਏਂਗਲਜ਼ ਦੀਆਂ ਇਹ ਲਾਈਨਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ :-

"ਪਿਛਲੇ 25 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਲਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਬਦਲ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਇਸ 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤ ਪੂਰੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵੀ ਸਹੀ ਹਨ, ਜਿੰਨੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ।"

"ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ" ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਿਰਜਕ **ਮਾਰਕਸ** ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਏਂਗਲਜ਼ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਮਹਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਉਦਯੋਗਿਕ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਭਾਫ਼ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਯੂਰਪ ਦੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਉਦੋਂ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਦਸਤਕਾਰ ਉਜੜ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਉਜਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬਣ ਰਹੇ ਸਨ।

ਯੂਰਪ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਪੈਰ ਜੰਮਣ ਨਾਲ ਹੀ ਜਮਾਤੀ-ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇਜ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਮੁਕਤੀ ਲਹਿਰਾਂ ਫੈਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਫਿਲਹਾਲ ਆਪ ਮੁਹਾਰਾ, ਅਚੇਤਨ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਰੰਗ ਮੰਚ 'ਤੇ ਉੱਭਰ ਰਹੀ ਸੀ। 1831 ਅਤੇ 1834 ਵਿੱਚ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦਯੋਗਿਕ ਕੇਂਦਰ 'ਲਿਓਨ' ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਬਗਾਵਤ ਭੜਕ ਉੱਠੀ। ਇਸ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜਨਤਕ ਸਿਆਸੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਚਾਰਟਿਸਟ ਲਹਿਰ ਚੱਲੀ। ਜਰਮਨੀ ਅਤੇ ਯੂਰਪ ਦੇ ਪਿੱਛੜੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟਦੇ ਜਗੀਰੂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ ਉੱਭਰਦੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਮੱਧ ਵਰਗ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਲੁੱਟ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਇਹੋ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੌਰ, ਲੋਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਇਹੀ ਦੌਰ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਣਿਆ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1844 **ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸ** ਨੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਵਿਚਾਰਕ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਚੀਰ ਫਾੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਹੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਧਰ **ਏਂਗਲਜ਼** ਵੀ ਅਜ਼ਾਦ ਰੂਪ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਤੀਜਿਆਂ

’ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ 1844 ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨਤਮ ਮਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਅਪੂਰਵ ਵਿਚਾਰਕ-ਰਚਨਾਤਮਕ ਸਾਂਝੇਦਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਵਾਈ ਅਤੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਸਨ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਅਧਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਜਮਾਤ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰਥ ਸਨ ਅਤੇ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਬਰਾਬਰਤਾ’ ‘ਨਿਆਂ’ ਆਦਿ ਦੀ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸੋਚ ਰੱਖਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਤੰਬਰ 1844 ਵਿੱਚ ਏਂਗਲਜ਼ ਪੈਰਿਸ ਆਏ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਦਵੰਦਾਤਮਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੌਤਿਕਵਾਦੀ ਸੰਸਾਰ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਰਥਿਕ-ਸਮਾਜਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਅਤੇ ਜਮਾਤੀ-ਸੰਘਰਸ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਬਕਵਾਸੀ, ਦਿਖਾਵਟੀ ਅਤੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸਰੂਪਾਂ ’ਤੇ ਜਬਰਦਸਤ ਚੋਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੱਜੀਆਂ ਉਡਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ-ਅੰਦੋਲਨਾਤਮਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। 1844 ਤੋਂ 1848 ਦੇ ਵਿਚਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ *“ਮੱਧ ਵਰਗੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਡਟ ਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਭਾਵ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ (ਮਾਰਕਸਵਾਦ) ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਦਾਅਪੇਚ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ।” (ਲੇਕਿਨ : ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ)*

*“ਪ੍ਰਸ਼ਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਰੋਧ ਕਾਰਨ 1845 ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਤਰਨਾਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਬਰਸੈਲਜ਼ ਚਲੇ ਗਏ। 1847 ਦੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ **‘ਕਮਿਨਿਸਟ ਲੀਗ’** ਨਾਂਅ ਦੀ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਗਏ। ਲੀਗ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਾਂਗਰਸ (ਲੰਡਨ : ਨਵੰਬਰ, 1847) ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ ’ਤੇ ਭਾਗ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ’ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ **‘ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ’** ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਫਰਵਰੀ, 1848 ਵਿੱਚ ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਅਦਭੁਤ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਨਵੇਂਪਣ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਫਲਸਫੇ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬਬੱਧ ਭੌਤਿਕਵਾਦ ਦੀ ਜਿਸ ਦੇ*

ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਖੇਤਰ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਰਵ-ਵਿਆਪੀ ਅਤੇ ਗਾੜ੍ਹੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਭਾਵ ਦਵੰਦਵਾਦ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਨਵੇਂ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। (ਲੈਨਿਨ : ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ)

'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਏਂਗਲਜ਼ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਣਾ ਬੇਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ, *"ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਦਾ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਅਲੱਗ ਇਤਿਹਾਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਾਸਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਹਿਰਾਵਲਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਅਜੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਤਸ਼ਾਹਪੂਰਨ ਸਵਾਗਤ ਹੋਇਆ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ) ਪ੍ਰੰਤੂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ, ਜੂਨ 1848 ਵਿੱਚ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਹਾਰ (ਇਸ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੂੰ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ 1888 ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ "ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਪਹਿਲੀ ਵੱਡੀ ਲੜਾਈ" ਕਿਹਾ ਸੀ।) ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਫਰਵਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਸ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਸਰਵਜਨਕ ਰੰਗਮੰਚ ਤੋਂ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਵੀ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ" (1890 ਦੇ ਜਰਮਨ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ)*

ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਯੂਰਪ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੇ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੱਟ ਮਾਰਨ ਲਈ ਜਦੋਂ ਸਮਰਥਕ ਤਾਕਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਲਈ ਤਾਂ 1864 ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਭਾ (ਪਹਿਲੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ) ਦਾ ਗਠਨ ਹੋਇਆ। ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਇਆ ਪਰ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਹਾਰਾਂ-ਜਿੱਤਾਂ ਨੇ ਯੂਰਪ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਅਸਲੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮੱਦਦ ਕੀਤੀ। 1874 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਭੰਗ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ 1864 ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲੱਗ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ 1887 ਤੱਕ ਯੂਰਪ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਹਿੱਸਾ 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਾਹਨੁਮਾ ਸਿਧਾਂਤ ਬਣਾ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। 1889 ਵਿੱਚ ਦੂਜੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦਾ ਗਠਨ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਾ ਕੇਵਲ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਸਗੋਂ ਇਹ ਲਾਤਿਨੀ ਅਮਰੀਕੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਤੱਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ 1890 ਵਿੱਚ

ਲਿਖਿਆ ਸੀ, *"ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ 1848 ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਧੁਨਿਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਸੱਚਮੁੱਚ 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆਂ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਰੋੜਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ।"*

ਵਰਤਮਾਨ ਸਦੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਦਹਾਕੇ ਤੱਕ 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ" ਚੀਨ, ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਬਹੁਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਵੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਅਤੇ ਰਾਹਨੁਮਾ ਕਿਤਾਬ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ।

'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ

ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਦੀ ਇਹ ਅਮਰ ਰਚਨਾ ਉੱਚ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪੀਲ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਜਗਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਕੰਮਾਂ ਸਬੰਧੀ ਇਹ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਅਸਾਧਾਰਨ ਡੂੰਘਾਈ, ਤਰਕ ਦੀ ਅਕਾਟ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਸੁੱਘੜ-ਸਜੀਵ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸੁਹੱਪਣ ਦਾ ਬੇਜੋੜ ਸੰਗਮ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤਕ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜਵਾਦ ਨੂੰ ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਸਾਰ ਨਜ਼ਰੀਆ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨੋਂ ਅੰਗਾਂ-ਫਿਲਾਸਫੀ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ, ਤਰਤੀਬਬੱਧ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚਾ ਵਰਣਨ ਦਿੱਤਾ।

ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਨਿਚੋੜ ਦੀ ਵੀ ਚਰਚਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ—"**ਕਿਉਂਕਿ 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਸਾਡੀ ਸਾਂਝੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਨਬੱਧ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਧਾਰਨਾ, ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਨਿਊਕਲੀਅਸ ਹੈ, ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਧਾਰਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮੇਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਪੈਦਾਵਾਰ ਅਤੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਢੰਗ ਅਤੇ**

ਉਸ ਤੋਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਰੰਚਨਾ, ਉਸ ਅਧਾਰ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ’ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਉਸ ਯੁੱਗ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਦਮ ’’ਤੇ ਹੀ ਉਸ ’ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇਤਿਹਾਸ (ਆਦਿਮ ਕਬਾਇਲੀ ਸਮਾਜ ਦੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਪਰ ਸਭ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਦੇ ਖਿੰਡਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ, ਲੋਟੂਆਂ ਅਤੇ ਲੁਟੀਦਿਆਂ, ਹਾਕਮਾਂ ਅਤੇ ਮਹਿਕੂਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਮਾਤੀ-ਸੰਘਰਸਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਆਪਣੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਜਿਥੇ ਲੁਟੀਂਦੀ ਅਤੇ ਦੱਬੀ ਕੁਚਲੀ ਜਮਾਤ-ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ-ਪੂਰੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਲੁੱਟ, ਦਾਬੇ, ਜਮਾਤੀ ਵਖੇਰਵਿਆਂ, ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ-ਸਦਾ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾਬਰ ਅਤੇ ਲੋਟੂ ਜਮਾਤ-ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਜੂਏ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।’’ (1888 ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ)’

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਦੇ ਮੂਲ ਤੱਤ ਦੀ ਕੁਝ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗੇ।

‘‘**ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ (ਮੁੱਢ ਕਦੀਮੀ ਕਬਾਇਲੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਖਿੰਡਣ ਮਗਰੋਂ) ਸਮਾਜ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਜਮਾਤੀ-ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਰਿਹਾ ਹੈ।**’’ ਇਥੋਂ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ‘ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜਮਾਤੀ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਜਮਾਤੀ–ਸੰਘਰਸ਼ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਚਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਾਠ ‘ਬੁਰਜੂਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ’ ਇਸ ਸਵਾਲ ’ਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਹੈ। ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਤਰਕ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਟੂ ਸਮਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਦੇ ਜਿਸ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ’ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਗਤੀ ਦੇ ਆਮ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼–ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੂਖਮ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਆਮਿਆਉਣ (Generalisation) ਦੇ ਅਧਾਰ ’ਤੇ ਮਾਰਕਸ–ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ’ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਵਿਨਾਸ਼ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਪੜਾਅ ’ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਜਗੀਰੂ ਸਬੰਧ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। *‘‘ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਬਣ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋੜ ਕੇ ਸੁੱਟਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸੁੱਟਿਆ ਗਿਆ।’’* ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਸਕ–ਸ਼ਾਸਿਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੋ ਧਰੁਵਾਂ ’ਤੇ ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ

ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਜਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਂਝਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਵੇਚਦਾ ਹੈ।

ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਨੇ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪਹੀਏ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਗਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਨਾਲ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਅਥਾਹ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੌਧਿਕ-ਵਿਚਾਰਕ ਉੱਨਤੀ ਵੀ, ਪਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਪੜਾਅ ’ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਬੁਰਜੂਆ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸਬੰਧ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਅਤੇ ਰੁਕਾਵਟ ਸਾਬਤ ਹੋਏ। ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਸਰੂਪ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਹੋਵੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਹੀ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ’ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਕਬਜ਼ਾ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੋੜਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜੀਵਾਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਿੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਕਟਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਮਾਤ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਨਾਲ ਅਟੁੱਟ ਰੂਪ ’ਚ ਜੁੜੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਅਰਾਜਕਤਾ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬ ਹੀ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸੱਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਸੰਸਾਰ-ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮਿਸ਼ਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ’ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਤਫਸੀਲ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੱਬੀ ਕੁਚਲੀ ਜਮਾਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਾਤ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਚੋਂ ਗੁਜਰਦਾ ਹੋਇਆ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ, ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਜਮਾਤੀ-ਸੰਘਰਸ਼ ਬਣਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। “ਹਰੇਕ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।” ਇਹ ਸਮੁੱਚੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੇਧਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ, ਜੋ “ਪੂਰੀ ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ।”

ਇਕ ਪੜਾਅ ’ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਰੂਪ

ਲੈ ਲਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਸੱਤ੍ਹਾ ਖੋਹ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਿਆਸੀ ਸ਼ਾਸਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰੇਗੀ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਜਮਾਤ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੁਆਵੇਗੀ। 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਆਇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਇਸ ਕਠੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕਦਾ ਹੈ—

''ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਧੁਨਿਕ ਉਦਯੋਗ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੀ ਖਿਸਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਹ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਹੜੱਪ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਮਾਤ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਕਬਰ ਪੱਟਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਹਾਰ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੋਵੇਂ ਬਰਾਬਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ।''

''ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ'' ਦੇ ਦੂਜੇ ਅਧਿਆਏ ''ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ'' ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ, ਇਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ, ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਮਝਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਥੇ ਮਾਰਕਸ-ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਅੱਗੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਕਸਿਤ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਲੈਨਿਨ ਨੇ 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ **ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪਾਰਟੀ** ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ।

ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ''ਹਰ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਨਤ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਸੰਕਲਪ ਹਿੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਹਿੱਸੇ ਜੋ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਤੋਂ, ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੇ ਰਾਹ ਦੀ ਉਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਨਤੀਜੇ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਮਝ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।''

ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਭਾੜੇ ਦੇ ਟੱਟੂ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸ਼ਹਿਰਾਂ-ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੱਧ ਵਰਗੀ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਭੜਕਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਲਕੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਂਅ 'ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਮਾਰਕਸ-ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਤਿੱਖੇ ਵਿਅੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਝੂਠ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੀ ਲਗਾਤਾਰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਆਧੁਨਿਕ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਨਿੱਜੀ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਲਕੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ

ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਉਜਰਤੀ ਕਿਰਤ ਕਿਰਤੀ ਲਈ ਕੋਈ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੂੰਜੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੂੰਜੀ ਇੱਕ ਸਮੂਹਿਕ ਉਪਜ, ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਤਾਕਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। **"ਇਸ ਲਈ ਪੂੰਜੀ ਜਦੋਂ ਆਮ ਮਾਲਕੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਾਲਕੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਲਕੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ। ਉਦੋਂ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਕੇਵਲ ਸਮਾਜਿਕ ਰੂਪ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਜਮਾਤੀ ਰੂਪ ਮਿੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।''**

ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ 'ਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਵੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਮੇਤ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਾਰਕਸ-ਏਂਗਲਜ਼ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿਰਫ ਖਰੀਦੋ-ਫਰੋਖਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, **''ਬੁਰਜੂਆ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪੂੰਜੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਜੀਵ ਮਨੁੱਖ ਗੁਲਾਮ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।'' ''ਫਿਰ ਵੀ ਸਰਮੋਦਾਰ ਜਮਾਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਮੁਕਾਉਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੁਰਜੂਆ ਵਿਅਕਤੀਤਵ, ਬੁਰਜੂਆ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਗੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।''**

ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਲੁੱਟ-ਜਬਰ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਸੱਚੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਅੱਗੇ ਮਾਰਕਸ-ਏਂਗਲਜ਼ ਪਾਖੰਡ ਭਰੀ, ਘਿਨੌਣੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਤਿੱਖੇ ਵਿਅੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕੇਵਲ ''ਸੋਨੇ ਦੀ ਛਣਕ'' ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਿਮਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਨੈਤਿਕਤਾ ਹੀ ਬਰਾਬਰੀ ਅਧਾਰਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾਵਾਦੀ, ਵਿਗਿਆਨਕ, ਸਵਾਰਥਮੁਕਤ ਨੈਤਿਕਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬੁਰਜੂਆ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਅਤੇ 'ਮਾਂ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰੇਮ' ਦਾ ਅਰਥ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਕੌਮਵਾਦ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ''ਮਾਂ ਭੂਮੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ'' ਦੇ ਝੂਠੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਲੁਟੇਰੀਆਂ ਜੰਗਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। *''ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹ ਕੌਣ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕਿਉਂਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਮਾਤ ਦਾ*

ਸਥਾਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਖ਼ੁਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੌਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪ ਕੌਮੀ ਚਰਿੱਤਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ।"

ਨਾਲ ਹੀ ਕੌਮੀ ਸਵਾਲ ਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਰੁੱਖ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ "ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ" ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, *"ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਭਾਵੇਂ ਤੱਤ ਪੱਖੋਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਰੂਪ ਪੱਖੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕੌਮੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ, ਜਾਹਰ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣਾ ਪਵੇਗਾ।"*

"ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ" ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਕੌਮਾਂਤਰੀਵਾਦ ਦੀ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮਾਰਕਸ-ਏਂਗਲਜ਼ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਫੁੱਟ ਦਾ, ਇੱਕ ਕੌਮ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ 'ਤੇ ਯੁੱਧਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੱਦੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ-ਤਸੀਹਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਰਾਜ ਸੱਤ੍ਹਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਆਮ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, **"ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਆਪਣੇ ਸਿਆਸੀ ਗਲਬੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਪੂੰਜੀ ਖੋਹਣ ਲਈ, ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ, ਭਾਵ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਥੇਬੰਦ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕਰੇਗੀ।"**

ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਨੋਖਾ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, *ਰਾਜ ਭਾਵ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਥੇਬੰਦ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ*-ਇਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਹੈ।"

ਭਾਵੇਂ "ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ" ਸ਼ਬਦ 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਇਥੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਠੋਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ। ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸ-ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋਟੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਗਰਾਂਦੀ ਰੂਪ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਬੁਰਜੂਆ ਤੱਤਾਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਵੇਗੀ ਅਤੇ

ਸਮੁੱਚੀ ਕਿਰਤੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ’ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੱਤ੍ਹਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਮਹੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਭਾਵੀ ਕਮਿਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੀ ਆਮ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ‘ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ’ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਅਤੇ ਜਬਰ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਤਾਲਮੇਲ ਪੂਰਨ ਏਕਤਾ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੱਚੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰਵਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਭੌਤਿਕ ਆਧਾਰ ਬਣੇਗੀ।

‘‘ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਜਮਾਤੀ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਨਾਲ ਇੰਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਥਾਂ ’ਤੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸੰਘ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ-ਤਰੱਕੀ, ਸਮੂਹ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਹੋਵੇਗੀ।’’

‘ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ’ ਦੇ ਤੀਜੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਨਾਂ ’ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੈਰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਰੁਝਾਨਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਰਜੂਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਧੜੇ ਅਜਿਹੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ‘‘ਸਮਾਜਵਾਦ’’ ਦਾ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

‘ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ’ ਵਿੱਚ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ-ਕਾਲਪਨਿਕ ਸਮਾਜਵਾਦ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਦਵੰਦਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੇਂਟ ਸਾਇਮਨ, ਫੋਰੀਅਰ, ਓਵਨ ਆਦਿ ਨੇ ਜੋ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ, ਉਸ ਦਾ ਮਾਰਕਸ-ਏਂਗਲਜ਼ ਉੱਚਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸਮਾਜਵਾਦ ਕਿਉਂਕਿ ਜਮਾਤਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪ੍ਰਤੀ ਨਾਕਾਰਮਤਕ ਰੁਖ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਖੀਰ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਮਾਤੀ-ਸੰਘਰਸ਼ ਤਿੱਖਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਵੇਂ-ਉਵੇਂ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸਮਾਜਵਾਦ ਆਪਣੀ ਸਕਾਰਾਤਮਿਕ ਭੂਮਿਕਾ ਖੋ ਕੇ ਪਿਛਾਖੜੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ’ ਸਿਰਲੇਖ ‘ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ’ ਦਾ ਚੌਥਾ ਅਧਿਆਇ ਤਫਸੀਲ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਓਨਾ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਰਣਿਤ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਦਾਅਪੇਚਕ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਆਧਾਰ ਅੱਜ ਵੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹਨ। ਖਾਸ ਤੌਰ ’ਤੇ ਇਹ ਲਾਈਨਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਰਾਹਨੁਮਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, *‘‘ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਫੌਰੀ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਲੜਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੋਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ*

ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਵਰਤਮਾਨ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।"

ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ 'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ, ਤਾਕਤਵਰ, ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਮਾਣ ਭਰਪੂਰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ :-

"ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਡਰ ਨਾਲ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਕੰਬਣ ਦਿਉ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਕੋਲ ਗਵਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਜੰਜ਼ੀਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ।

ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰੋ ਇੱਕ ਹੋ ਜਾਓ!"

ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਦਾ ਐਲਾਨ ਅਮਰ ਹੈ!

ਸਵਰਗ 'ਤੇ ਫਿਰ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ!!

ਉਪਰੋਕਤ ਮਹਾਨ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਅੱਜ ਡੇਢ ਸੌ ਸਾਲ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਾਂਘਾਂ ਭਰਦੇ ਹੋਏ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੂਰੇ ਯੁੱਗ ਨੂੰ ਨਾਪ ਛੱਡਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਰ ਮਹਾਨ ਇਨਕਲਾਬਾਂ-ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ (1871), ਸੋਵੀਅਤ ਇਨਕਲਾਬ (1917), ਚੀਨ ਦਾ ਨਵ-ਜਮਹੂਰੀ ਇਨਕਲਾਬ (1949) ਅਤੇ ਚੀਨ ਦਾ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ (1966-76) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਕੀਰਤੀ ਸਤੰਭ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ-ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਦਨਦਨਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਸਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਵਿੱਤੀ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਗ਼ਲਬੇ ਨਾਲ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰਸਾਰ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਰਵਉੱਚ ਪੜਾਅ ਦਾ ਨਵਾਂ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਅਤੇ **ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ** ਦਾ ਨਾਂਅ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਆਮ ਲੀਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਦੇ ਤੂਫਾਨ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਹੁਣ ਪਿਛੜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਖਿਸਕ ਆਏ ਹਨ। ਅਕਤੂਬਰ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸਮਾਜਵਾਦ ਨੇ 1917 ਤੋਂ 1953 ਤੱਕ 'ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਚੀਨ ਵਿੱਚ **ਮਾਓ-ਜੇ-ਤੁੰਗ** ਨੇ **ਨਵ ਜਮਹੂਰੀ ਇਨਕਲਾਬ** ਮਗਰੋਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਗਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਅਤੇ **ਮਹਾਨ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ** ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੇ ਕਿ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਮੁੜ ਬਹਾਲੀ ਦੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦਾ ਜੂੜ ਵੱਢ ਕੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਤੱਕ ਕਿਵੇਂ ਅੱਗੇ ਵਧੇਗਾ।

ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਜਾਰੀ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ 'ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ-ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੌਮੀ ਮੁਕਤੀ ਜੰਗਾਂ ਦੀ

ਜਿੱਤ ਨੇ ਬਸਤੀਵਾਦ, ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੇ ਦੌਰਾਂ ਦਾ ਫਾਹਾ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਵੀਅਤਨਾਮ, ਕੋਰੀਆ, ਕਿਊਬਾ ਆਦਿ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਲੜੀ ਗਈ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਹਿਮ ਰਹੀ। ਸੋਵੀਅਤ ਫੌਜ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਦੂਜੀ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਫਾਸੀਵਾਦ ਦੀ ਹਾਰ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੱਤ੍ਹਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ।

ਸੰਸਾਰ-ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਮੁੱਚੀ ਭੌਤਿਕ-ਬੌਧਿਕ ਤਾਕਤ ਲਗਾ ਕੇ ਫਿਲਹਾਲ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਬੁੱਕਲ ਦੇ ਸੱਪਾਂ ਨੇ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਹਾਰ ਅੰਤਿਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਦੇ ਵੀ ਨਵੇਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਅੱਟਲ ਹਨ।

ਅੱਜ ਸੰਸਾਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਚੌਤਰਫ਼ੇ ਸਰਵ ਵਿਆਪੀ, ਢਾਂਚਾਗਤ, ਅੰਤਕਾਰੀ, ਲਾ-ਇਲਾਜ ਸੰਕਟ ਇਹੀ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਅਮਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਲੋਟੂ ਜਮਾਤ ਅੱਜ ਜਮਾਤੀ-ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਿਰਤੀਆਂ 'ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਰ ਵਰਤਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਰਹੇ ਲੋਕ-ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਹਿਰਾਵਲ ਦਸਤਿਆਂ ਦੇ ਫਿਰ ਦੁਬਾਰਾ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਲਈ ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਸੱਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਡਰ ਨਾਲ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਕੰਬਣ ਦਿਓ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਕੋਲ ਗੁਆਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਜੰਜ਼ੀਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ।

'ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਅੱਜ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮਹਾਂ-ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਹੈ।

'ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ' ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ 150ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਨਾਮੱਤੇ ਅਤੀਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਰਤਮਾਨ ਭਵਿੱਖ ਅਤੇ ਕਲਪਨਾਲੋਕ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਲਲਕਾਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਸਵਰਗ' 'ਤੇ ਫਿਰ ਧਾਵਾ ਬੋਲਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਫੌਲਾਦੀ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਐਲਾਨ ਪੂਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਕੰਬਾ ਦੇਣਗੇ।

(ਬਿਗੁਲ-ਫਰਵਰੀ 1998-ਮਾਰਚ ਅਪਰੈਲ 1988 ਵਿੱਚ ਦੋ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ)

●●●

ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰਿਸ ਅਤੇ ਉਸ ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸ਼ਾਨਾਮੱਤੇ ਭਵਿੱਖਦੂਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ।

– ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ